

Jaroslav Kratochvíl:

VESNICE

OŽRALA HANTOŠ

Jednoho dne přepadla Hantoše nespokojenost se vším na světě. Přicházelo to občas jako přichází nemoc a předcházelo každému jeho pijáckému záchvatu.

Ten den u Rubešů mlátili. Na mlatě kromě nádeníka Hantoše byla nádenice Lojzka, děvečka i čeledín. Rozumí se i hospodář, málomluvný a rozvážný, jako bývají sedláci obyčejně, i jeho žena malá, silná a zdravá, ale bez onoho rozšafného a důstojného zevnějšku, jakým vyznačují se selky obyčejně.

To proto, že stala se selkou z děvečky teprve po smrti první Rubešovy ženy. — (Její případ přes svoji prostotu vzbudil nemálo pohoršení ve vsi. Nutno se také o něm zmíniti. Začal tím, že zdravé děvče po celou dobu vleklé nemoci selky otvíralo denně dveře sedláku vracejícímu se z hospody se zahřátými útroby i duší. Nejprve otvírajíc vítala rozespalá děvečka jak se sluší hospodáře. Brzy však hospodář vcházeje pozdravil sám a pak tápaje temnou předsíní vtahoval nozdrami zápach zahřátého dívčího těla a přál děvčeti přívětivě dobrou noc. Nakonec přicházival pravidelně pozdě a potichu, aby nemocnou nevzbudil a Maryša čekajíc na jeho příchod neusínala vzrušením. Za rok po smrti ženy uznal Rubeš za nezbytno dosaditi svoji děvečku veřejně i zákonně na uprázdněné místo ženy a hospodyně.) —

Práce při mláčení rozdělena byla takto: děvečka s nádenicí přihazovaly snopy z pater a se stohu selce, která rozvazující je podávala hospodáři a ten po částech dával klasy do stroje. Čeledín vyhrnoval zrno a Hantoš vázal slámu u vytrásadel. Koně v žentouru poháněl Lojzčin kluk dvanáctiletý výrostek, kterého však zajímaly více zardělé hrušky visící nad jeho drahou, než výkonnost svěřeného mu spřežení.

Byl pátek a sedlák bez přestání starostlivým okem měřil obilí, jež podle jeho rozhodnutí mělo býti do neděle vymláčeno. Někdy se mu zdálo, že bude s tím hotov, ba ujišťoval se v duchu, že docela lehce. Ale vzápětí na to, když ještě jednou změřil velikou vrstvu snopů, probudily se v něm jakési pochybnosti a říkal si s mrzutou určitostí: „Nebude to.“ Nakonec rozhodl, že tak či jinak nutno si pospíšíti. Křiknul rozhorleně na Lojzčina kluka a když koně vykročili bodřeji, jal se se zvýšenou horlivostí dávat do stroje nutně tím současně i ženské k rušnější práci. Stroj zachrčel živěji. Polykal klasy div se nezalknul a z vytrásadel tekla sláma jako vodopád. Prach, který valil se bez přestání vraty stodoly, který pokrýval bělostnou sametovou vrstvou všecko kolem: zemi, trávu, listí stromů i kopřiv, střechu i temena a tváře lidí, zhoustnuv zvedl se ještě výše.

Nejhůř dolehlo toto zvýšení výkonu na Hantoše, který stoje černý a zpocený v oblacích prachu jako v páře i bez toho ztěžší stačil odbíratí stroji slámu. I bez toho při svém podráždění od rána vyhledával spor, i bez toho zlobil se pro nic za nic a nejvíce proto, že lidé přihlíželi i jeho mučivé rozmrzení. Jakoby nebyl nic. I na přímý výpad buď se smáli, či úmyslně přeslechl. Ba i děti honící se s křikem hromadou svázané jím slámy, vrtající v ní chodby, nedbaly jeho hrozeb, od nichž k činům přejíti bránil mu překotně spěchající stroj.

O svačinách sedlák hledaje místo pro sebe požádal Hantoše krátce, aby odsednul. Hantoš přerušiv začatý spor s děvečkou uhnul nevrle a zamyslnil se. Teprve po chvíli jal se reptati a pak náhle vybuchnul:

„Pust! Pust! — Ty si jenom řekneš!“

Sedlák na něho ani nepohlédl. Nepřestal starostlivě měřiti zrakem obilí ve stodole. Selka nepřestala krájeti chléb a děl-nice ani na vteřinu se neodmlčely.

„Pust'! — Pust'! — Co, Rafku — ty si myslíš — sedlák, tož pravda — pust'! — Huš! — Pravda — ch!“

Nikdo se neohlédl. Jsou nad ním, jdou přes něho. Jako přes hmyz. — Bestie!

„A já su já, k sakru! Nic se nesměj!“

Sedlák nejen že se nesmál, ale snažil se neslyšeti i tento výbuch.

„To se ví! Ty máš právo — ty jsi pán — máš chalupu. No, nafoukni se! — Pfu! hů!“

Tu selka pohlédla na muže, který už svraštil čelo.

„A co, Hantoš se ti na ni nedře, a Lojzina hloupá nedělá, co? — Pust', pust'! Jak na čokla: jedeš! Hé! Já dřu taky. Dřu jako kůň. A co mám? — Nic. A ještě mi řeknou: nic nemáš, daň neplatíš — jedeš, čokle! Táhnout můžu, vid'?“ — — Hantoš zaklel a zkrřivil ret: „Pravda, kobyla táhne a neplatí. — A kobyla pro rasa!“

Nachmuřiv silně tvář pohlížel chvíli na jedno místo před sebe a pak náhle přelétnul zrakem všecky přítomné. Postřehnuv, že ženské za jeho zády se smějí, hodil tím směrem slínou:

„A ty, Lojzino hloupá, směj se, směj, hastrošu — hi, hi, abys byla hezčí — ty — však to potřebuješ, blázne...“ Odmlčel se, ale nemoha naléztí slovo, které by vyjádřilo veškero jeho opovržení, dodal pouze prudce: „Máš dlouhé vlasy a krátký rozum!“

Potlačovaný smích děvčat osvobozen těmito slovy vybuchl nevázaně. Hantoš bezmocně odvrátil tvář, zkrřivil zlostně ret a ztichl urputně jako vichr před bouří.

Po malé chvíli začal znova.

„Tak, Rafku, tak“ — povídá jakoby pro sebe — „ty platíš — křen platíš. Tak si na ni dělej sám!“

Přisedl blíže a obrátil se přímo k Rubešovi:

„Ty platíš? Jak platíš? Tak třeba ti povím — tys mi dal, řekněme, čtyři šestáky. No, pravda, mlátil jsem třeba jenom celý den. Tak tys mi dal čtyři šestáky a já jsem je — — probil! — Chleba jsem si koupil, vuřt jsem si koupil, pak jsem ten vztek zapil. Zahřál si břicho, abych neklel. A šestáky jsou fuč! Zas nemá Hantoš nic a ty máš chalupu, kapouny a buchy — a žito, co jsem ti vymlátil.“

Sedlák, který před ním netrpělivě odsednul, vzpřimil se náhle a poroučel:

„Půjdem! Vstávat!“

„Á, á počkej“ — vyskočil vzápětí za ním Hantoš, zatím co ženské i selka zvolna se zvedaly — „počkej, Rafku! Tak, řekněme, já nemám nic. A ty třeba prodáváš to žito — no počkej — neutíkej — počkej! — Aha, utíkáš, tak abys věděl“ — to vykřikl Hantoš zlobně ze vsí síly — „ožrala Hantoš také platí na tu tvoji daň a na to tvoje právo! — — Ech, sám pes! Koby-la pro rasa!“

Hantoš si odplivl. Sedlák hledě s okázalou úmyslností přes něho, klidným hlasem a s tvrdou tváří poroučel:

„Tak, dělat!“

Selka pohlédla oddaně na mračnou a nehybnou tvář muže, ale neulovivši jeho odvetný pohled svezla se zlýma očima na Hantoše.

Rubeš hvízdnuv, výrostek sedící na oji žentouru vyskočil a jal se horlivě pokřikovati na koně, kteří probudivše se z dřímot nerozhodně dali se do kroku. Lidé zaujali svá místa. Stroj zvolna se rozešel, a vrčel překotně dál vydechuje nová oblaka prachu a vyhazuje přeplněnou náručí líné balvany slámy. Hantoš skloniv hlavu semknul se svými myšlenkami nepřátelsky proti celému světu. Neviděl a vzdorně nechtěl viděti ani starostlivé tváře Rubešovy ani zlých pohledů selky, ani smíchu a vtipů děl-

nic. Ale pobuřoval ho stroj spokojeně a bezstarostně hrčící jako předoucí kočka, dráždila ho sláma bezvládně a bezohledně odpadající jako vodopád. Aby jeho pravdu umlčeli! Srdce zamítalo sebou v hrudi jako pes na řetězu. Ba — je hůř na tom než pes — ss! Syknuv tím slovem mezi zuby, zatáhl tak prudce povříslu, až se přetrhlo. Když bral jiné, měl už mlhu v očích.

V tu chvíli chtěl ještě dohonit zameškané. Jenže čím více spěchal, tím neobratnější byl.

Sláma, ona prokletá tupá sláma se klidně a netečně hromadí pod vytrásadly, převaluje se mu velikými žvanci na ruce a sotva s přemáháním jednu kupu slámy odhodí, již ho nová zasypává.

Ve vzteku slámu ještě cuchal. A najednou nejša už sebe mocen se vztyčil a svěsiv ruce zařval na sedláka hlasem, jenž přes panující hřmot přinutil všechny zastavit se:

„K sakru — nehaž tam!“

I výrostek pohánějící koně stanul na místě jako přikován a s otevřenými ústy zahleděl se na mlat.

„A co máš?“ vybuchl netrpělivě sedlák i zaklel tiše. A obrátiv se k podavačkám křiknul na ně zhurta a krátce: „Počkej!“

Na to neobyčejně rozkřiknul se ještě na výrostka u vrat. Ten se rozběhl polekaně za spřežením a chodil pak skrčen jako po špičkách.

I mlátička změnila tón. Jdouc pojednou naprázdno, klapala měkce jakoby si říkala tlumeně: Já nic, mne se to netýká.

Hantoš pocítiv, že udeřil do prázdna, jal se v rozpacích pomalu vyvazovati nahromaděnou slámu. Rděl se pod pohledem ostatních a zlobil se proto v srdci.

Když byla poslední otep zavázána zvolal Rubeš netrpělivě: „Tak už?“ a nečekaje ani vteřinu dále, jal se ve zlosti a proto ze všech sil dávatí znovu do stroje.

Rubeška i tu oddanýma očima snažila se zachytiti mužův pohled, a když se ho nedočkala, opět nenávistně vrhla se jimi na Hantoše.

Okamžik na to všichni mimoděk zrychlili činnost. Hantoš pocívil s neobyčejnou jasností svoji osamocenost, stlačil všemi silami hněv jako píst páru. Stroj rozběhl se přes něho a opět tak provokativně, dráždě bezohledným klidem, plival mu prachem v tvář a zasypával ho slámou. Vždyť i lidé svorně s ním hledí na Hantoše s pohrdáním a nenávistí.

Zatvrdil se i Hantoš v srdci. Neběhal už s otepi jako dřív. Chodil vdorovitě zvolna a házel ve vzteku otepi úmyslně tak vysoko, že kutálely se po druhé straně hromady do cesty. Co je mu po tom, že sláma hromadí se u vytrásadel! Co je mu po tom, že dohoniti stroj stává se čím dále, tím nemožnějším. Jako ona sláma, tak hromadí se mu v srdci hněv. Až najednou překypěl. V jednom okamžiku zdánlivě klidný Hantoš jako uštknut udeřil otepi vši silou o zem a zařval. Hlas jako nůž v hruď:

„Nedělám!“

Opět se lidé na mlatě lekli, opět překvapený výrostek nechal koní a hleděl do vrat.

Ale Hantošovi zřítíl se už balvan ze srdce. Rozbitým ventilem uniká z něho bolestné napětí a vrací se do duše svěžest širého světa. Ještě se jízlivě zasmál jedním dechem. Mohl to však býti pláč stejně jako smích, uspokojení stejně jako zloba. Pak šel a za všeobecného ticha bral kabát. A když oblékaje ho, obrácen zády k lidem, pocítil překvapení za sebou, bylo mu dobře na duši.

Otočil se k hospodáři:

„Tak — a dej mi peníze!“

„No — co je?“ Sedlák měl sto chutí rozkřiknouti se. Vida však, že Hantoš chystá se odejítí od práce, snažil se mluvití co nejméně příkře:

„Tak nedělej hlouposti a dělej!“

„Nedělám a basta“ — řekl Hantoš. — „Já se ti budu dřítí! Co já z toho mám? Pes hlady nepojde. Dej mi peníze!“

„Nedám“ — prohlásil Rubeš ztěží ovládaje vnitřní rozčílení a netrpělivost. Řekl to tónem, z něhož Hantoš okamžitě poznal, že nedá. Přece však opakoval chladně:

„Dej mi peníze!“

„Nedám! Dělej, anebo táhni!“

Sedlák zaklel. Slova udusila zlost.

„Dej mi peníze a půjdu!“

„Ještě jsme nedodělali a teď není výplata. Tam táhni a dělej!“

„He he! Ty mi poručíš!“ Již již chtěl se i Hantoš rozkřiknout, ale rozmysliv se včas řekl ještě klidně:

„Dobrá — není výplata — dobře, také dobře. Tak tedy já si přijdu.“

Na to odešel usmívaje se chytře.

Ještě týž den večer, právě když sedlák večerel, vešel Hantoš vraty z ulice a znenadání objevil se v kuchyni. Zůstal státi u dveří, kýval se z lehka kupředu i nazad a chytrácky se usmívaje povídá:

„Tož teda — já si jdu pro peníze.“

Přikrčil hlavu mezi ramena, zakýval se silněji a pozvednuv prst sešpulil ústa:

„A — ha tě!“

Oslnilo ho světlo lampy, která stála na stole bez stínítka. Mžikal očima i zavíral je. Sedlák, který seděl za stolem a jedl z mísy, neodpověděl a nevstal.

„Tož teda si jdu pro peníze.“ — opakoval Hantoš i přikrčil se a zašklebil jako by mouchu lapil. „E — he? Nu!“

Opět bez výsledku. A teprve, když otevíral ústa potřetí, pronesl sedlák odměřeně nehýbaje se z místa a nepřestáváje jít:

„Ještě jsme nedomlátili.“

Zmatek slov vpadl Hantošovi v sluch a proletěl mdlým vědomím jako bouře. Bylo mu těžko zachytiti smysl. Zvedaje s námahou klesající víčka pravil tedy v setrvačnosti těžkým jazykem:

„Tož teda — já si jdu pro peníze.“

Tu se sedlák za stolem zvednul:

„Tak ty si jdeš pro peníze? Co?“

„He he...“

„Jedeš! Jedeš mi!! Jedeš!!!“

Pro opilého byla tato rána v sluch přímou ranou do hlavy. Uviděl v mlhách a v rozběhlém světle lampy zvednouti se postavu a než se nadál, byla jako hora před ním. Mdlé leknutí přeběhlo mu přes obličej.

„P — peníze mi dej! — Co! — No!“

Uzřel mlhavou Rubešovu tvář docela blízko své, na jeho rámě dolehla tíže, až se zakymácel, pak všecko se kol něho zatočilo a zmizelo. Za zády zahřměla rána a ze tmy, která ho obklopila, dorážel na něho pes.

Za chvíli vyskočil na protější stěnu zlomený pruh světla znovu, opět zmizel s úderem, pak ucítil Hantoš tíhu v nadloktí, zatočil se jako zvadlý list ve vichru a byl na dvoře. Něco jím škublo za kabát, uši mu naplnil psí štěkot a čísi hromový hlas. Točil se v něm sem i tam, kymácel se jako stožár v bouři, chytal se zdi a rukávu a říkal neobyčejně smířlivě:

„Počkej — no — počkej...“

Zastavil se u plotu zahrádky a musel se ho pevně zachytiti, neboť v tu chvíli celý svět se zakolísal. Kamsi vysoko k temné obloze jako by leknutím protáhla se střecha chalupy a rozšklebená okna rozběhla se nekonečnou řadou do propasti. Ani jediná myšlenka nepohla křídlem. A jazyk přece opakoval mdle:

„A — ha tě — počkej p — počkej.“

Nu, a tak hloupě může začít i veliké lidské neštěstí!

Jasno: srazil se tak prostě se zákonem pořádku na vsi, Hantoš stejně prostě octl se na ulici. Leže pak v kopřivách u plotu plakal opilými slzami. Opilými slzami proto, poněvadž byl příliš prost, než aby mohl žalovati střízlivými slovy.

Jsou v hýřivé přírodě semena padlá na skálu. Semena z modrých hor zavátá do zelených bažin. Jsou mezi lidmi zajatci osudu odvezení tak daleko od rodných niv, že všechny dny života nestačí jim k návratu. Jsou duše, jež mučí se pod jařmem chleba a v okovech hroudy. Duše podobné ptákům s ochromenými křídly, jimž svobodný prostor je strašnějším vězením, než kobka žalární. Odsouzenci, jimž čas rovnoměrně svírající svůj železný kruh kol věčně lačného hrdla je strašnější, než smyčka šibenice zadržující se rázem. Vzpírají se snad občas osudu, jako postřelený pták smrti. Hladoví a neví po čem. Zoufají si a neví proč. Volali by do temnot o pomoc jako tonoucí, žebrali by o spasení u neznámého jako galejník na širém moři. Strašno, strašno je duši bez jazyka.

Krátce: plivnuv takto počestné vesnici do tváře, Hantoš odešel od ní a lehl do trávy u potoka. Ten den byl jako slavnost. Dopolední slunce širokou horkou hrudí přitisklo se k radostné zemi. Ze zahrad, olší i lesů zněl vášnivý tlukot jeho srdce. Luka pod ním hořela životem a dychtivostí po růstu. Potok v jeho objetí smál se a výskal. A od obzoru stoupal tichý, ale

vřelý tón míru a spokojenosti k nebi vzklenutému přímo na slávu volnosti.

Jaký rozdíl mezi mraky prachu na mlatě a bílými beránky plujícími blankytem jako sny duší! Jaká blaženost nořiti zraky do čisté vody! Jak zábavné pohlížeti na svět do trávy! Na mra-
vence, jenž po mladém lístku šplhá se úporně vzhůru, kamsi k svým výšinám. Jak je směšný! Chtěl by nahoru a ocitá se na cestě k zemi, sotva se něžný vrcholek trávy sklonil pod jeho tíží. Obrátí-li se, i nová cesta vede ho k zemi, sotva že se lístek vzpřímil.

A přece: zem v slunci je rozkoš — —

Prvým nepříjemným důsledkem vzpoury bylo pro Hantoše nejprve to, že neměl před obědem kořalky s chlebem, že k obědu nebylo selských buchet a že na noc neměl míti střechy nad hlavou. To poněkud se snese, pokud člověk nevydal poslední halěř, pokud je léto, pokud jsou stohy v polích a pokud hlídač či četník z nich nevyhání.

Snese! Ale přece k večeru den zesmutněl, přece měsíc, který zůstal na pohaslém nebi, pohleděl s němým soucitěm na vadnoucí Hantošovo štěstí.

*

Stoh slámy je nad vesnicí. Vesnice pod ním je rozložena v zahradách jako v mechu, je zjevně syta i honosivě spokojena svojí užitečností a oddává se něhám měsíce. Stoh svítí jedním bokem do zoraného pole, druhým klade těžký stín na stráž. Je vyhoštěn v pole a vítá nehoštěné.

Těsně před ním Hantošovi zastoupil cestu člověk. Vyrostl z ornice mezi stohem a řadou mandelů, stín mezi stíny, pitvorný, o jedné noze a jedné berli.

„Nu, ještě jeden čert! — Do třetice všechny věci. Nezvaný třetí do mariáše. — Kam, kam, kamaráde!“

Kašpar, Kašpar — chromý Kašpar! Kašpar, který přišel do cechu zbytečných teprve, když mu jako následek ledabylé operace odumřela noha. Který byl břemenem své obci, kdyby nevzal ho v užívání nájemce obecního hostince, kdyby mu sám nevykázal byt v koutě své konírny.

Kašpar!

Hantošovi nikdy nebyli lidé cizejšími a protivnějšími, než v onen okamžik šetrného soucitu přírody.

A tu — málo jedné bědy! Za chromým sedí Bartek. Žebravý tulák Bartek — netečný samotář, jemuž lidé i vosy jsou stejně součástí nepřátelské přírody, s níž tulák bojuje jak se dá.

Bartek! — Kašpar!

„Kam se tlačíš, co tu máš co dělat, co tu chceš?“

„Spát,“ odpověděl klidně Hantoš a spustil se do slámy.

„Tady je to zakázáno — čert vás přivedl oba — tady není hotel.“

„A kde je tedy hotel, kam máme jít — porad', jsi-li tak chytřý.“

„Ale, co tu — co je mi do toho,“ křičí chromý, „pracuj, jak se patří — a máš i hotel. Ale — už zas tě to drží...“

„Co drží?“

„No — známe.“

„A kdo ti to řekl?“

„Rubeš.“

„Aha! Tak co je. A když víš, tož řekni: má mi dát peníze nebo ne?“

„Ale co — jaké řeči — má — nemá. Ale ty dělej jak člověk!“

„Nemůžu, kamaráde.“

Chromý se zběsil:

„Co — nemůžu!“

„No, nemůžu“ — křičel Hantoš — „a ty na svoji chromou nohu můžeš?“

Kašpar byl zmaten.

„A — ha!“ hodil mu pod nos Hantoš.

„Já, já bych rád dělal víc.“

„A já také.“ — výsměšně opáčil Hantoš.

„Cha cha cha — ty také — ale co?“

„Pravda — co! Není tady jenom Rubešova rasovina.“

„Inu“ — zvedl Kašpar ramena — „bez práce nejsou koláče.“

„Ty jsi se jich moc nažral?“

„Víc než ty.“

Hantoš se rozesmál.

„A já chlapče“ — povídá — „jsem třebaš dělal víc než ty — hm, bác ho!“

„Chi chi chi — dělal — a co?“

„Všelicos — co ty víš — a třebaš i myslil brachu všelicos — a ty?“

„Myslil — cha cha cha! No — práce! Sakrment — a tos měl studovat! Na panáčka, na doktora, na profesora... Che che che...“

„No třebaš i měl. He — co je víc?“

Kašpar nepřestával se smát, a Hantoš vycenil neočekávaně zuby:

„Zalez! Hledět na tebe nemůžu — škrobáku!“

Kašpar přitichl.

„Hm — hm“ — zakýval hlavou probrav se z překvapení — „a to by hrálo! Tady jsem já pánem. A ty tu spát nebudeš!“

„Je to tvoje?“

„Já tady hlídám.“

„Che che, fena! Proto na nás štěkáš. — Che, che. No — a tak já ti pomůžu. Co! Ty budeš štěkat na lidi, já výt na měsíc a Bartek vrčet a hryzat v díře kost... Cha cha cha.“

*

Jako odřezán ztichl Hantošův smích. Kašpar polknul nadávku a všichni tři současně pohlédli dolů k vesnici.

Ze zahrad prýštil nejasný ohlas kroků i hovoru. Minutu lovili ho z noci sluchem i zrakem. Pak najednou na chodník polité měsíčním světlem vynořili se čtyři mužské postavy. V rukách hole, ba i jedna ručnice přes rameno. Kašpar stojící napolo ve světle bystře se obrátil:

„Bacha“ — zvolal přidušeně s neskrývaným vzrušením — „pryč, pryč — běžte, běžte!“

Čtyři muži zastavili se na chodníku.

„Kdo je tam?“

Dva z trojice ve stohu přikrčili se do stínu a třetí, Kašpar, zvolal: „Já.“

A hned nato vykročil vstříc hlídce s úmyslem postavit se společně s ní proti dvěma ve stohu.

„Kašpar!“ zvolal jeden ze čtyř na chodníku poznáv hlídače. Vzápětí nato i ostatní zahovořili hlasitě a celá hlídka dala se mírně po chodníku k lukám.

Kašpar zastavil se v rozpacích a potom nerozhodně vrátil se ke stohu. A když už chvíli stál ve stínu a nikdo se neozval, odplivnul si a řekl:

„Chrapouni.“

A toto jediné slovo společné nenávisti srazilo rázem tři lidi v celek.

Nedávno mírná a sytá vesnice v témž okamžiku stojí v šiku kol hrozivě vztyčené věže kostelní. Černými zahradami objímá vysoko nakupené stohy jako dravec ohroženou kořist

a jako lidé měšce zlata. Jako přilbice mezi valy lesknou se střechy chalup mezi stromy.

Protože z temna u stohu hledí na ni tři lidé jako vlci z houští.

*

„Tak“ — pravil ke Kašparovi Hantoš, když za selskou hlídkou roztál poslední zvuk — „a teď mi řekni, kamaráde, kam mám jít, jestli nemám chalupu. A když mi Rubeš ani moje peníze nedá.“

Ale dříve než našel odpověď na to Kašpar, ozval se neočekávaně mlčící dosud tulák.

„Červený kohout!“ — pravil nedbale — „víš, jak kokrhá?“

Hlídačovo srdce polekaně dalo se na ústup.

„Nu, nu“ — povídá smířlivě Hantošovi pominuv tuláka — „ty zítra půjdeš k Rubešovi — a pěkně mu to řekneš; vyválel jsi se — zítra je neděle — zrovna třetí den — no vidíš — jak vzkříšení. Dostaneš peníze, užiješ svátku a v pondělí začneš dělat. A v pořádku — poslouchat se musí —“

„Ale koho? — Lumpa taky? — A co — hřích taky?“

„Co ty víš, co je lú-ump“ — zapištěl Kašpar — „ty víš, co je hřích! Ožrála!“

„Vím — no! — A nepoddám se!“

„Víš, cha cha — nepoddáš se — čemu se nepoddáš? Poddáš se, kamaráde, poddáš. Všecko se poddá na světě. Každý chvílku. Jak to vidíš dokola — lump nelump, hřích nehřích — cha, cha — nepoddá se — —“

Hantoš mlčel.

„Nepoddáš se“ — začal po chvíli znovu Kašpar dotčen patrně v jakémsi skrytém citlivém místě — „jiní se poddají — a každý den jinak — ani to nevíš. Cha, cha, a — ty víš, co bude zítra? — Dnes si třeba myslíš — tak to musím udělat,

tak to bude jako svíčka pánu bohu v kostele — a zítra musíš dělat všechno naopak. — Hřích? Svíčka čertu? — A všechno dobře — zas se jde. Člověk míní — a co je dělat, jestli pán bůh změnil. Pleva jsi — poddáš se, kamaráde. Vždyť se to hrabě okolo jak slepá štěňata v slámě. Jakkak se nepoddáš?“

Hantoš, který ještě chvíli mlčky a mračně hleděl před sebe, náhle se vytáhl vsedě.

„Tak a proč? Řekni sám, když myslíš, že ožrala Hantoš je poleno.“

„Nevím.“

„A ví pan farář?“

„Neví taky.“

„A ví doktor a advokát?“

„Neví — žádný neví a tady na tom světě, kamaráde, se to už — myslím — žádný nedoví. — Každý si dělá svoje — jak kuna a tamto si pán bůh srovná. — Tady ať každý zatím dře na svém — jak chalupník — —“

„Ale koho —“

„A tam to žádný neví — ani císař pán neví!“ Chromý vzdychl. „Tak ty, kamaráde, taky — a dělej, poslouvej — na starost nad hrobem si oddychněš. — A — tam už — uvidíš konec; — od konce se nejlíp pozná taky začátek — ve jménu boha otce i syna i ducha.“

„Tak sakramentský — to — — cha cha! — A víš co? Tak já ti to povím.“ — Hantoš natáhl se přes slámu a položil sevřenou pěst těžce jako kladivo na syrou zemi. — „Vidíš, vidíš ji, vidíš — ta se nepoddá, ta, ta, ta — hřích nehřích, lump nelump, ani císaři pánu, ani svatému otci se nepoddá — ta, ta, ta, vidíš ji — ani psí duše nemá — a nás všechny i s nesmrtelnou duší — zkroutí. — Tady je vždycky pravda nakonec, tady

— cha, cha — rej si jak chceš — tak tě drží jako švestku nad kanálem — jak psa u boudy — rej si jak chceš — nakonec tě spolkně sakumpak i s chlupama — ta, ta, ta — bes-ti-e — —

A všimnuv si náhle Bartka, který v té chvíli dožvýkal svůj chléb a zvedaje se těžce, aby si upravil lože, zvolal na něho bujně: „Hé, Bartek — a jsme prý míň než farář a doktor — hé — víc — stará liško — cha cha!“

Do noci chlestnul jeho smích. I Kašpar se náhle z jakési příčiny zaradoval.

„No tak vidíš“ — pravil směje se smířeně — „a potom — nepoddáš se. — Povídám — jdi pěkně k Rubešovi — zítra ráno hned — on ti dá peníze — a máš to jak vzkříšení — che che — —“

„A když nedá?“ — zeptal se vesele Hantoš — „když ani k sobě nepustí?“

„Tak půjdeš k starostovi a musí dát. Na to je zákon.“

„A jestli nemůžu dělat? Když mi nedají práci?“

„Nemůžu!“ — vyjel si Kašpar uraženě a za okamžik vybuchnul krátce: „Zdechnout tě nesmí nechat! Na to je zákon!“

„Nesmí?“

„Nesmí.“

„Dobře. Tak ať nám dají nejprv pelech. Všem třem dohromady. Ať nás nemusí vyhánět ze stohu. Ať mi dá Rubeš peníze. Zítra jdu k Rubešovi a k starostovi. Jsme tři — k sakru — s kamarády je větší kuráž — všichni za jednoho a jeden za všechny. Bartku — hé — liško stará, zítra slavíme vzkříšení! Bartkú! — Jak beran...“

Tulák se ani neohlédl. Hekaje ze zvyku lezl právě ze slámy a šel těžkým stařeckým krokem přes oranici k brázdě a v řepě za ní spustil se v dřep.

„Jdi dál — smrdíš!“ — rozkřiknul se Kašpar.

A Hantoš se rozchechtal.

„Cha cha cha — vidíš ho — už ji dává procenta — lichvářce. Cha, cha, cha — nech ho — je jak král — cha cha cha — krá-á-ál — hé — Bartku — —!“

Ni slovem, ni pohledem, ni myšlenkou neodvétal starý tulák. Končiv vážně a beze spěchu své věci, vrátil se oblečen k svému lůžku. Ale když lehal, všimnul si světlých mlh kolem měsíce a pomyslíl na déšť. Představil si blátivé cesty, mokrou, chladící slámu noclehů, nepříjemné jednotvárné šelestění deště, zvonivý zvuk kapek padajících z okapů do kaluží a s neveselými myšlenkami vtiskl se do suché slámy.

Vesnice v tu chvíli byla jako houf kuřat spících v trávě kol bdělé kvočny.

*

Radost nad novým sklenuvším se vůkol mírem otevřela Kašparovi dokořán duši. Rozhovořil se o minulém. V tu noc prožitá běda stala se jasnou pohádkou, stala se hrdostí a pýchou jako vysloužilci prožitá bitvy i zhojené rány.

„Nu, brachu“ — mluvil se vzrůstajícím zápalem — „a tam těch se neboj. Mne nechtěli přijat na obec a musili. Také se poddali — che che. Zákon je zákon. A teď je dobře a pokoj. Na panském, kamaráde, to bylo horší. Jakýpak byt! Šalanda — nelžu — jak sklep, všecko tam hnilo — sakrment. Okýnka s mřížemi jako do arestu — podlaha, pane, holé cihly — jeden sporák — a v každém rohu jedna rodina. Che, che — veselo. Čtyři, rozumíš, s dětmi, bez děcek, mladí, staří — herdek — jak to přišlo. — Jak v židovské škole. Ale, co tam — z chlěvu beztohos nevyšel. Tam ses i vyspal jak milostpán. — Teplo, čisto. — Člověče — jakživ jsi neviděl takovou maštal. — Ahá! — Mustrštal. To bylo jako zábava staré-

ho pana knížete. Jeho Jasnost sám tam chodil. — Hosti, jak přijeli, jistě je přivedli k nám. K nám kamaráde i slečinky mohly — však chodily taky jako z cukru. Hohó, — chlapče! Jeho jasnost přijde a tak jak ty tady přede mnou: sám jeho jasnost, rozumíš! — Tu — povídá — vas futr — jako, co se krmí. Hohó. Chlapče — v břicho se ti třepe všecko jako rosol, — ale ty musíš jako struna: vaše jasnosti tak a tak — semenec — tolik a tolik. Hohó, chlapče, jak na vojně! — Co? Áno, áno — semenec — áno, prosím, semenec. Celé vagóny ho chodily. Áno! Copak ty víš! Na výstavě ve Vídni jeho jasnost za to cenu dostal. Áno, prosím, áno...“

Pak s rozšířenými zřítelnicemi zahleděl se kamsi přes vesnici do průsvitné noci. — V duši rozevřely se mu doširoka slunné prostory slavné minulosti. Stál jak stará vrba zkřivený a nehybný. Pouze odumřelá noha klátila se kol berly jako bouří zlomená větev. Vzdychal:

Pěkné to bylo — ach — pěkné to bylo — — pěkné to bylo...“

Náhle tulák hrubě zachrápal. Mrzák vyrván snům pohlédl k němu a viděl, jak Hantoš s rozpačitým smíchem natahuje ruku po tulákově torbě.

I odvrátil se šetrně do polí a řekl mírně:

„A ty jdi zítra k Rubešovi. Peníze ti musí dát — na to je zákon. A když nedá hned — tož k starostovi.“

„Půjdu“ — odpověděl mu Hantoš skromně.

*

Ráno — to bylo v neděli, třetí den od vzpoury — Hantoš probudil se ve stohu samotén. Kašpar odešel před svítáním nakrmit koně hostinského a brzy za ním i tulák s mírnou a jasnou myslí, ani jednou neohlédnuv se nazad, zmizel v záhybu silnice polité sluncem svěžím jako lázeň.

Opuštěnost a hlad učinily pak smířeného Hantoše pokornějším nad beránka. K Rubešovu statku šel jako toulavý pes, vracející se na rodný dvůr.

Ale Lojzčín kluk zahlédnuv ho zdáli blížiti se k chalupě pospíšil oznámiti to hospodáři, jenž česal na zahradě hrušky. Na jeho rozkaz pak zasunul závoru u vrat a položiv tvář do otvoru pod nimi, kudy štěkávají psi, křičel na Hantoše drze:

„My nejsme doma!“

Když však Hantoš, nedav se tím odstrašit vytrvale bušil do vrat, šla do zahrady selka a pravila starostlivě muži:

„Ty — dej mu to — ať máme pokoj!“

„Nedám — nemám čas“ — odvětil sedlák krátce a určitě nepohlédnuv na ženu.

Řekne-li to sedlák takovým tónem, je jisto, že nedá.

Tak i Hantošovi nakonec nezbylo, než odejít od vrat.

Co dál? Kam jíti? Zbýval úřad. Ostýchavě bral za petlici starostových vrat. A sotva otevřel, rozeřval se tam na řetěze pes. Čeledín, který v průjezdu za vraty mazal vozík, křikl nejprve na psa: „mlčíš!“ a potom stejně příkře i na Hantoše:

„Co chceš? Jdi ven!“

Byv tázán po starostovi, přesto vykřikl zlostně: „není doma!“ a vystrčil obratně Hantoše na ulici. Přirazil za ním ještě s hlukem vrata a křičel na psa, který dlouho nemohl se uklidnit.

Všecky dobré úmysly Hantošovy se rozsypaly a rozletěly jako peří na větru. Opět pohlédla na něho s účastí z celé návsí jediná hospoda. Ta jediná přijme vždy a každého.

Ráda. S nadšením!

*

Čtyři veselá hrdla pozdravila bouřlivě Hantoše sotva překročil práh výčepu.

„Áá...!“

„Ho-hó!“

„Hosti! Sakrment!“

„Hospodo!“

Okna s muškáty a sluncem se rozesmála, staré stěny rozevřely náruč.

„Cha cha cha...!“

Když Hantoš pije, směje se celá vesnice.

O starostovi? Čerti vědí.

Rubeš? — Známa kuna! Víme, co udělal.

Hantoš s vděčnou důvěřivostí a ochotně vykládá vždy znovu svůj případ.

V koutě u výčepu dýmá chromý Kašpar a čtyři sousedé povážlivě kroutí hlavami.

„Che che!“

„C — c!“

„Ech, kuna!“

„Jaké řeči! Známa věc — pan Anton je v právu. Mordie, to by hrálo!“

„Po dobrém to půjde sotva. Tu se musí palicí na palici.“

V tom jsou svorni.

„To by hrálo!“

„Hej, hospodo, panu Antonovi jednu! S rumem! Na ten vztek!“

Udělalí místo u stolu. Komu čest, tomu čest!

S Hantošem skleničku na zdraví? Vždycky!

„Hospodo! Bude to?“

„Cha cha cha...“

„Tak, kamaráde!“

„Sakrment!“

Napil se Hantoš na svoje hoře.

„Naráz!“

„Sakrment!“

„Ať žijem!“

Jsou čtyři hostitelé, čtyřikrát nalejí. Ještě! Na zdraví kamarádů! Na zmar Rubeše! Na dno!

Když je hoře beze dna, je i žízeň beze dna. A je-li žízeň beze dna, letí srdce jako list ve vichru k oblakům.

Pěst drtí stůl.

„Křeček!“

Bouří Hantoš. Vřískají hostitelé. Kašpar nosí skleničky.

„Kašpare, co ty nepřipiješ kamarádu?“

„K sakru — pij — ťukni si — namaž si nohy!“

„A zčerstva ss...“

Zatepalo úslužnou vděčností mrzákovo srdce.

„Na zdraví!“

Dřevo berlí horlivě tluče o podlahu. S porozuměním snáší hostům, co si poručí.

„Cigarety!“

„Už — už!“

„Pst! — Voda!“

„Voda?“

„Tiše!“

„Hm — hm.“

„A sa-ze.“

„Mhm.“

Dlaně jako lopaty padajíce na ramena ohlušují Hantoše. Paže jako medvědí tisknou Hantoše.

„To je můj Hantoš — Hantoš — Hantošiček.“ — křičí sused s šijí jako býk. Těžká, drsná dlaň plná sazí jezdí po lebce od ucha k uchu, až se bolce ohýbají, od zátylku ke bradě, až

nos červená. Když jiný lije Hantošovi vodu kornoutem za krk, usedá rozpálený Kašpar vedle a říká:

„Hantošu! Ty hovádko boží — ty hovádko boží!“

Vratká Hantošova hlava kotví v jednom bodu pohledem jako stožár lanem.

„Řekni popel“ — řvou mu do ucha a těžká hlava se kymácí jako pod nárazem větru.

„Řekni popel!“

„Cha cha cha!“

„Tak sebou pohni aspoň — člověče k obrazu božímu!“

„Čehý!“

„Po — pel“ — řve soused podobný býku a sune mu obrácenou cigaretu do úst!

„Cha cha cha“ a „chi chi chi“ řičí a řehtají se i začouzené stěny i okna s muškáty a poledním sluncem.

„Pozór!“

„Jdi pryč!“

„Sakrment!“

„Psst! — Páni! —“

To Kašpar zvedá hůl jako dirigent taktovku.

„Co je?“

„Nechat, nechat ho — stát — nechat ho — psst — on pra — cu — je!“

„Cha cha cha!“

„On myslí, on myslí, — psst, pozór!“

„Profesór Hantoš!“

„A vymyslí trakač!“

„Cha cha cha — prase ščór!“

„Mustrtrakač“, ječí nad všechny Kašpar, jemuž líh už silně stoupl do hlavy.

„Cha cha cha!“ — —

Ale pojednou na nečistých třesoucích se Hantošových řasách vyrostla slza, čistá jako rosa, seběhla po černé tváři na bradu a než padla na politý stůl, chvěla se ještě chvíli na odporném opilcově vousu. S ní rázem zkrivila se celá tvář.

„Hů, ďábel“ — chlestrnulo do ní.

Hantoš zvedl vysoko ruce. Zařičel i zavyl a pěsti dopadly na stůl. Sklenice se kácí.

„A já — a já...“

Zvednutá vlna opojeného hoře hrozí prolomiti hrud', zaplavuje hrdlo a zatočí hlavou jako suchým listem. „E — e — e — křivák!“ Hantoš bije se pěstí v levou stranu hrudi tam, kde je srdce.

„Do vody — basta — do vody — basta — zdechnu — zdech...“

Tu jal se tlouci pěstí do černé hlavy, mazal si sazemi ruce a mazal pak jimi stůl. A křičel bez přestání:

„A basta — a basta!“

„No — no — no“ — volali překvapení sedláci. Ohromený Kašpar otevřel jenom ústa.

„Ještě — jednu —“ zařičel ze všech sil bezvládným jazykem Hantoš.

„Sedni a neřvi!“

„Co, dejte ho ke korytu!“

„Má dost!“

„Ještě“ — řičí Hantoš a bije pěstí o stůl.

„Lehni.“

„Vraz mu jednu!“

„Ještě!“

„Neřvi, lidé jdou z kostela!“

„Dost má, dobytek!“

„Ale dejte mu!“

„Ještě, ještě“ — křičí a pošklebuje se Kašpar — „a peníze? He!“

Ale Hantoš nad očekávání spustil těžkou ruku do kapsy kabátu a vysypal na stůl se suchými drobty několik drobných mincí.

„Má dost, má dost,“ křičeli tři ze společnosti.

„A co, když si zaplatí — dejte mu“ — rozhodl čtvrtý bera klobouk a odchází první v příjemné náladě k obědu.

*

Za chvíli nato ve ztichlém výčepu za politým stolem seděli Hantoš a Kašpar sami. Kašpar hleděl na svět skrz teplou mlhu. Dopil zbylé sklenky a příjemně zahřát v útrokách opřel se pohledem zblízka o Hantošův profil. A najednou pocívil příjemné ticho a samotu kolem, jihl bezvládnou něhou. Lítost padala na srdce jako mlhy na luka.

„No — bratře — do vody! No proč?“

Celé nitro se mu zachvělo jako zarosený květ pod dotekem něžné ruky. A za bratrovu křivdu srdce horlí.

„Do vody — ech!“ —

V duši sesouvá se jakási přehrada. Lítost i rozhořčení tryská malou stružkou, hlodá hráze a sílí. A sílic rve i břehy.

„Do vody! Hřích se nebojíš? Co?“

V brunátné tváři zamžikaly zarudlé oči. Zvuk vlastních slov zvedá se vichrem a unáší srdce.

„Do vody! Pohan jsi, či co? A křivák! Nebo do vody! — Nesmrtelnou duši jako psa! — Ty!“ —

Rozmáchnuv se po chvíli ticha celým trupem, nalehl zrakem těžce na bezvýrazný profil druhá.

„Po hlavě do vody! Ty! — Hulákej, huč, pohane jeden — však tě čert sebere beztak — ty —“

Potom odsunul planoucí rozhorlením tvář tak daleko, jak jen bylo možno a obrácen celým tělem k svému sousedu, prone-sl zvolna s hlubokým přesvědčením:

„Víš, — ty — Hantošu — já ti to povím — ty jsi, víš, až na tu nesmrtelnou duši — ty jsi, s odpuštěním — hovado...“

Slova zněla jako rány pěstí na stůl. Po nich Kašpar zvedl se těžce a potáčeje se vyšel ven rozhorlen v hloubi duše.

*

Po nedělním poledni na náves vyběhly děti. Sotva že kymácející se Hantošova postava, vyvedená hostinským, objevila se na ulici, stanuly rozjařeny hrou, s očima jiskřícíma lačností jako větrící smečka mladých psů, a v jednu chvíli jako na povel zvedly pokřik:

„Alá — Hantóš!“

Prach zvedl se za nimi. Překvapily Hantoše jako roj vos.

Povykovaly nejprv kolem. Pak najednou do cesty padl kámen. Polekal Hantoše. A za chvíli jiný dopadl už do zad.

Hantoš celým nitrem přitichl a semkl se v sebe v instinktivním pocitu bezmocnosti. S napětím všech sil snažil se pouze dostat se z místa. Ale všude mu do uší přšel pokřik a do zad štěrk.

Chytil se plotu. I ploty byly ho do boku.

A tu jednu chvíli zcela neočekávaně jakýsi známý plot opřel se mu do boku a za ním známá okna v tvrdém a chladném čele chalupy vyšklebila se mu do tváře. Okamžik hleděli si do očí. Najednou opilá bolest pokořeně vzpoury vyšlehla z Hantošova srdce. Vyrostl. Zvedl ruce s hrozbou i v zoufalství a zaječel strašným hlasem. Polekané děti přitichly a rozběhly se v široký polokruh.

Byl to výkřik a opilý řev beze slov. Potom řev přešel ve věty beze smyslu, jejichž slova, podobná chvílemi divokému smíchu, skrývala smysl celých vět. A někdy řadila se ve střepiny celých historií.

„Á — á — á — zloděj — Rubeš — chachá — chudáky škubesh — chachá — žena na posteli — Maryša v posteli — chachá...“

Někdy krev, vyhnaná napětím hlasivek k mozku, zastřela mu mlhou zrak i sluch. Tu padal bezvládně na plot. Ale oddechnuv si začínal znova:

„Á — á — á — Marina čuba — chachá — an cvaj, an cvaj — báchor na báchor — an cvaj — chachá...“

Pokoušel se pochodovati s nadmutým životem. Octnul se přitom neočekávaně čelem proti vratům, zavyl opět a drže se plotu zvedl ležící tu kámen a s námahou, při níž div neupadl, hodil ho na vrata. Vrata zaduněla a ze dvora na ně vrhl se zběsilý pes.

Přede dveře okolních chalup vycházeli zvědaví lidé. Rubešova žena, kterou hned první zvuky vyvábily z kuchyně k oknu, vrátila se rychle se staženým čelem ke svým modlitbám. Dlouho se ještě přemáhala. Když však řev pod okny nepřestával, vyšla nervózně na dvůr a odtud do zahrady. Stanula před mužem, který dočesával hrušku, a řekla nerozhodně:

„Ty, Rafku, zas tam huláká...“

„Co?“

„Ale — huláká zas.“

„Kdo?“

„A Hantoš.“

Sedlák však neodvětiv pokračoval v práci. A když žena neodcházela, utrl se na ni:

„No, co chceš?“

„Zas tam řve“ — řekla selka skromně.

„Ale ať řve, ať ho čert sebere, ať zdechne!“ vykřikl sedlák.

„Táhni po svém — já mám myslím čas!“

Selka odešla nespokojena, neochotně, ale beze slova odporu.

Netrvalo však dlouho a objevila se znova v zahradě.

„Pojď tam, Rafku“ — pravila s pohledem, jenž byl na samé hranici pláče.

Ještě chvíli váhal sedlák. Ale potom odloživ zástěru šel za ženou beze slova, bez otázky. Teprve když přišel na dvůr, kdy slyšel už křik z ulice, zaklel. To povzbudilo selku.

„Už tam řve takovou dobu“ — požalovala si — „celý cirkus je tam.“

Sedlák upadl ve zlé rozpaky. Na ženu nepohlédl. Stanul až v pokoji dva kroky od okna, z něhož bylo viděti před dům. Slyšel šeptem pronášené žaloby i nadávky ženy za svými zády.

A náhle jako prach, když k němu dohořel doutnák, vzplanul a vybuchl. S kletbou odstrčil polekanou ženu, povalil židli za ní, vyrazil ze dveří a strhnuv v chodbě se stěny bič, řítil se ven.

Hantoš uzřev Rubeše neočekávaně proti sobě, přitichl na okamžik, ale vzápětí zvedl znova ruce:

„Á — á — křeček — sám pes — za moje peníze — za moje peníze — a — há — zlo — děj...“

Sedlák, doběhnuv těsně k Hantošovi, zabodl svůj pohled do jeho opilých očí. Něco se v nich rozprchlo a zůstal tam jen mdlý, hloupý úsměv.

„E — hé — pěkná holka — hé — he — jó — Mariána — má — —“

Rubeš se téměř přitiskl k němu a zasykl:

„Drž tlamu — dobytku!“

Bezvládný úsměv v tváři opilého zůstal nezměněn.

„Eh jo — máma — má — —“

Tu sedlák nespoutěje svých očí, trhnul krátce a ostře násadkou. Řemínek zasvištěl vesele a ovinul se celý Hantošovi pod koleno, které okamžitě podkleslo.

„Držíš!“

Sedlákovi se začala třásti brada.

V tom okamžiku zmizel i úsměv z Hantošovy tváře. Jako plachta na stěžni vydula se v ní tupá nenávisť.

„Eh ty — zabijáku!“

Volnou paží a za ní celým bezvládným tělem rozehnal se Hantoš po sedlákovi. Byl by jistě upadl, kdyby Rubeš nebyl ho zachytil železnou rukou v zápěstí a neodstrčil krátce. Tím nabyl Hantoš opět rovnováhy, ale dostal se za to zády ke svému protivníku.

Tedy Rubeš obrátil násadku a udeřil ho přes hlavu. Pouze jednou. Mezi zuby zasyklo mu zaklení. Pak polykal sliny.

Sotva však násadka dopadla, Hantoš podklesnul v kolenách a roztáhnuv ruce i spustiv víčka, zaječel. Ječel vysokým hlasem:

„Á — á — zabijá — ák — pomoc — á — á — á — pomoc — zabijá — ák!“

Vyděšené děti tajily dech kladouce ruce na ústa.

„Držíš ji! Bestie!“ Udeřil podruhé. „Neřvi!“

Udeřil ještě jednou, pak znova a zas. Při každé ráně jakoby kus tíže padalo ze srdce. Ale Hantoš po každé z nich stoje nepohnutě zády k němu s podklesnutými koleny a roztaženými rukama ječel:

„Á — á — á — pomoc — á — á — zabijá — ák.“

Tu Rubeš chvěje se bezmocným vztekem krátkým pohybem levou pěstí vrazil mu do týla. Hantoš upadl nejprv na kolena

a pak celým tělem na hromadu štěrků před sebou. Dopadnul, zavyl ještě více.

A Rubešovi se zatočila hlava.

„Zavřeš ji, zavřeš, pse, pse, pse!“

Od té chvíle Rubeš už jenom bil. Bil přes záda, přes ruce, přes krk, přes hlavu. Rudý v obličejí, oči vypoulené, syčel, chvěl se a bil.

Hantoš chtěl se vzchopiti. Zvednul se na kolena a pokusil se roztáhnout ruce. Ale rána přes hlavu srazila ho zpět. A jak dopadl těžce do štěrků, sedřel si na rukou kotníky.

Rubeš opilý hněvem bil bez přestání. Když násadka praskla a odletěla, bil pěstí, kopal těžkýma botama do zad, do hlavy, do břicha, nehledě kam, zavíraje oči, supě, zadýchává se a s každou ranou znova se rozohňuje. Všimnul si ležících u plotu vozových vah, uchopil je a tloukl jimi jako stoupou do těla u svých nohou. Unášen vichrem divoké nenávisti neviděl, neslyšel a zmítal se až do vyčerpání sil.

Řev Hantošův stal se už pouhým živočišným řevem. Bité tělo se svíjelo, štěrk chrastil a kutálel se do silnice. A pojednou, šílený zoufalstvím, vztekem a bolestí, zavrtal ruce do štěrků, hrabal se v něm, vyl, svíjel se, tlačil se tváří k němu, nabíral křečovitě zkřivenými prsty kamení do dlaní, cpal si je do úst a zatínal do modrého pískovce zuby. Prach sedal mu na počerněné tváře a stékající slzy kreslily na nich jasné stružky lemované černými liniemi. Bláto usazovalo se mu v koutcích úst, na rtech, na zubech, v nose i v rozčuchaných vousech.

Konečně i Rubeš se vysílil. Váhy vypadly mu z rukou. Ruka se mu chvěla tak, že otvíraje vrata stěží zachytil šňůru petlice. Nohy se mu třásly, že v kuchyni musil usednouti.

Hantoš ve štěrků přestal už výtí. Pouze chroptěl temně a hrud se mu zmítala zadýchaně. Údy se mu třásly jako v zimnici.

Na krku pohyboval se ohryzek nahoru a dolů. Bezděky polykal bláto a krev. Krev stékala i z rány nad obočím klikatou stružkou, tvořila nad druhým okem těžké krůpěje, jež rostly a padaly pravidelně do prachu mezi rozhrabané kamení. V prachu tvořilo se místo tmavorudého bláta.

„No tak, teď se vyspí a už mu bude, hovadu, líp“ — říkali lidé, loučíce se s nevšedním divadlem.

Jel kolem řeznický výrostek s košatinou a spatřiv opilce ležícího při cestě, snažil se dosáhnouti koncem násadky jeho zátylek. Když se to nepodařilo, šlehnul po něm bičem. Rozehnal však pouze mouchy, které tam hustými kruhy oblehly mastné i krvavé skvrny jako lační hodovníci stůl.

Dlouho tak ležel Hantoš nehybně. Když pak se pohnul, tu zvědavé děti sbíhající se stále na místě divadla, rozutekly se v široký kruh. Už nekřičely. Hleděly se zájmem, ale vyděšeně a hloupě. —

*

Slunce už zapadlo, když pohnul se Hantoš podruhé. A potom jal se vstávat. Zvedal trup opíraje do kostí odřené ruce o hromadu šterku. Každý pohyb dělal s krajní námahou. Několikrát opakoval pokusy, než se mu podařilo vzpřímíti se. Strašná byla jeho tvář v sazích prachu i krvi. Kymácel se na místě, zdřevěnělé nohy vypověděly mu službu. Hlasy ze světa zněly mu jako za stěnou, ale v samé hlavě hlučely hrubé kostelní zvony. Bily s příbojem krve v tepnách. Ústa byla vyložena suchou, ztvrdlou korou až hluboko do jícnu. Sliny přetékaly mu z koutků, neboť pro bolest nemohl je polykati. Otevřená ústa nesl jako raněný úd, vyhýbaje se každému pohybu čelistí. Dýchal zvolna a opatrně. Bolel každý poskok hrudníku. Bylo mu na vrhnutí, k mdlobám.

Když utíral špinavým rukávem ránu nad obočím, zavrával, div neupadl. Při prvním kroku zmizela mu půda před očima. Potom padala do propasti, či rozplývala se v mrákotách.

Zamířil k hospodě. Zvyk z podvědomí vedl jeho kroky. Zvědavé děti následovaly ho až k ní.

„Už zase jde!“ zvolal hostinský zahlédnuv Hantoše potáceti se kol oken. Ale když dlouho nevcházela do výčepu, řekl lhostejně: „To on se šel vyspat.“

Jak se Hantoš dostal do hospodské stáje, je těžko vysvětliti. Byla to náhoda, která obyčejně vodívá opilce.

Při zdi hned za stájovými dveřmi míval Kašpar přichystáno několik otepí slámy ke stlaní. Na ty se Hantoš svalil. Snad chtěl si sednouti pouze, snad lehal nehledě kam, snad ztratil skutečně už vládu nad sebou. Vyšlo to prostě tak, že bezvládné tělo zvrátivši se naznak přes hromadu slámy, udeřilo hlavou o dlažbu, zatímco ostatní část trupu zůstala nahoře na pevně svázaných otepích. Při instinktivních pokusech vyprostiti se z tohoto položení, sjela mu ke všemu ještě těžká hlava zátylkem do kanálu, jímž odchází hnojůvka. Tam zaskočily ho mdloby. Zahučelo mu náhle v hlavě. Všecko se zatočilo s lebkou. Na mozek, jako by se svalila hora masívní tmy. Nebyla to však pouhá mrtvá tíže, byl to živý tlak, který prolнул lebkou, rostoucí současně rychle do obrovských rozměrů. V obou skráních současně tloukly kladívka. Ostré spáry ždímalý vnitřnosti tlačíce veškerý obsah jejich k jícnu. Cítí se už nahoře v hrudi. Je horký, pálí už v hrdle. A pojednou cosi ostrého a odporného prořezalo jícen a vykypělo do úst. Rty sebou škusby a zkřivily se. Svaly rvou čelisti dokořán, jakoby tudy vyhřeznouti měly všecky odporné vnitřnosti. Hrudník krátce poskakuje snaže se nabrati vzduchu. Zaklokotalo v ústech, vyrval se zadušený křečovitý kašel. Ale mdlá hlava sevřená

stěnami kanálu se nepohne víc. Pouze obličej se šklebí. Ruce se krátce zasmýkaly jako u tonoucího. Prsty bloudily po stěně i po zemi. A najednou z koutků úst vyřinula se hustá, do ruda zbarvená tekutina plná světlých vloček.

V tom okamžiku ještě jednou vzchopila se hrud' k pokusu nabrati vzduch. Rvala se o něj, chrčela, hvízdala, klokotala. Zavřené dosud oči vypouličily se v hrůze a úžasu. Vzápětí slabounké chvění rozběhlo se po těle, posledním strašným vzchopením svaly chytí čelisti — a v tom strašném napětí nepovolí.

*

Když Kašpar vešel večer do stáje, nemálo se rozhořčil vida slámu rozházenou a Hantošovy boty trčící z ní.

„Kam nevrže! Dobytek! Marš mi odtud!“

Smýknul za nohy.

„No — kamaráde!“ — —

„A on se čert ani nepohne. Ještěs tu opici nevyspal?“ —

„Hej — pohane!“ — —

„Vstávej! Copak tě ani hrom nevzbudí?“ — —

Vzdychnul.

„Anděl by se nedopálil.“

Kopnul tělo do boku.

„Bít ho můžeš, střílet do uší mu můžeš, jak se nažere, ani soudná trouba ho nevzbudí.“ — —

„Hej — no což!“

Zvedl lucernu a posvítil mu do tváře. A odskočil.

„Co, co — hledí jak ďábel“ — —

Ruka se mu silně třásla, když zvědavě a s jakousi bázni sunul světlo podruhé k Hantošovu obličejí.

Vypoulené oči bez lesku hleděly na něho ze špinavé tváře stažené v hroznou grimasu. Otevřev ústa, civěl Kašpar do nich

s úžasem boje se pohlédnouti jinam. Po zádech přecházel mu mráz.

„Ve jménu boha otce i syna — — co je ti? — —

Bledý a udýchán vpadnul potom s rozžatou lucernou do výčepu.

„Pantáto — ježíš marjá — Hantoš — nelekejte se...“ A náhle nevěděl, co říci dále.

Hlučící výčep ztichl postupně a vyrušení lidé zvedali od sklenic i karet zvědavé oči.

„Hantoš je — v maštali — ježíš marjá — snad je mrtvý...“

„Ožralý“ — houknul do ticha čísi hrubý hlas.

Nedůvěřivě, nespěchajíce příliš, šli někteří za Kašparem do stáje.

„Ale zpil se zas! Pod obraz! Jak zákon káže! Hej, kamaráde, vstávej!“

„Přetáhněte ho!“

Tělo pod ranou nějak dřevěně se pohnulo.

„No — snad — —“

„Sakra — —“

Přitichli.

„Hm — —“

— — — — —

„No — — mrtvý — —“

V mrazivém tichu srdce přítomných zvolnila tep. Potom Kašpar ještě jednou mlčky přiblížil lucernu k Hantošově tváři. Nad ním ozval se čísi osamocený hlas:

„A už zčernal.“

Vteřinu po něm řekl jiný vzadu zvolna:

„Chytil se v něm špiritus.“

A po novém okamžiku ticha pronesl nesměle kdosi skrytý v šeru stáje:

„Já jsem říkal, že se mu už nemá dávat.“

Nato rázem vybuchl mezi dveřmi kdosi hašteřivý doprovázen hlučně rozhorleným souhlasem dvou jiných.

„Vždyť pil sám — kdopak mu dával? Zaplatil si a basta.“

„Ano, to se ví, my jsme svědci“ — rachotil jeden hlas a za ním vybuchl jiný: „Když nic nevíš, tak drž hubu.“

Nato se i Kašpar vztyčil o berli a řekl autoritativně:

„Sám si platil a k nám přišel už ožralý. Pořád chtěl — ještě, ještě — pantáta ho ještě vyhodil.“

„No ba!“

„Ch! — — Kdo si nevidí do huby, dostane po ní.“ —

Chvíli stáli lidé mlčky kolem.

„Kořalka se v něm chytla,“ opakovali potom těm, kteří přiběhli ještě vzrušeni novinkou z výčepu. A v hloučcích vzpomínali kohosi, kdo také pil, v němž se také kořalka vznítla a jenž také zčernal.

Přišel i sám hostinský, láteřil a křičel, že to v chalupě nechce. To patří obci, nechť si to obec vezme. A hned.

Poslali přítomného obecního pastuchu pro starostu. S ním přišel i obecní strážník. Starosta vyslechnuv zmatené líčení nálezu, svolil konečně mrzutě vzít se za obec mrtvolu k sobě. A obrátiv se k strážníku, rozkazoval:

„Zatím ho vynesem. Dáte ho k nám na mlat. Vemte tam dvě zástavy. Kozy jsou pod kůlnou.“

A pak ještě dodal:

„A zavřete vrata, aby tam pes nemohl.“

Strážník plivnul si do dlaní a obrátiv se ku Kašparovi, zvolal:

„Kašpare — tak — hej — rup!“

A Kašpar, který už opět nabyl obvyklé rovnováhy, odplivnul si do rozházené slámy, udělal místo obecnímu pastýři a zvedaje lucernu do výše pravil:

„No, dodělal to! — Hůř než dobytek žil a hůř než dobytek pošel.“ — —

Jak s mrtvým pohli, zašplouchalo mu ve vnitřnostech jako v neplném sudu.

STAŘEČEK A STAŘENKA

Hála František, kovář a rolník — jak se sám kdekoliv bylo třeba podpisoval — všimnul si ubíhajících let teprve tehdy, když provdal jedinou dceru a hlavně, když nabyl práva zváti se „stařečkem“. Pochopitelně, že pohled do této brány stáří pro kováře v rozkvětu padesáti let není nikterak rozkoší. Ale Hála chtěl a mohl do ní hleděti ještě s dobrým smíchem. Cha cha! Hrud' mohl si ještě obručí utáhnout. Pěstí mohl bušit jako perličkem. — Stařeček? Dobře. Ale „stařeček“ dýmá měchem a zvoní kladivy ne hůř mladého táty. Ne, cho cho! Ani měřice polí ještě neustoupí zeti. Má-li zet', sirota, prázdný výměnek na chalupě, může v něm dvacet let ještě ukládati ovoce a zelí.

Docela jinak přijala ony rodinné události Hálová. Dosáhnuvši této nejvyšší hodnosti v životě vesnické ženy, pocítila ulehčení jako člověk, jenž došel konečně vytouženého cíle. Od té chvíle celou svojí bytostí přilnula k místu, kde s vnučkou pustila kořeny rodu její dcera. Až v den, kdy dcera stala se matkou, usedla k ní jako k sobě rovné. Teprve tehdy odvážíla se promluvit se svým dítětem o vlastním životě: životě ženy a matky. Teprve „stařenka“ dceři-matce mohla odkrýti svůj manželský život: pro poučení:

Stařence bylo třináct let, když Hálu chytili na vojnu. Že byl vyučený kovář, přišel k jízdě. Když se po dvanácti letech objevil opět v rodné vesnici, bylo stařence dvacet pět let. Stařeček dobyl si okamžitě první místo mezi chasou. Neboť přes svoji třicítku byl junák jako hora, viděl svět, ba rval se i v italské vojně. Proto i těžko pouštěl kořeny v úzké rodné půdě. Chlapci z obdivu zvolili ho prvním stárkem. A stařeček neočekávaně za stárku vybral si stařenku. Stařenka byla už z mládí drobná a skromná. Nemilovala příliš muzik. Ráda jen chodila ve sváteční dny čistá a naškrobená

s děvčaty za humna. Děvčata bývala v neděli jako kytičky, vodívala se za ruce, vysedávala nad břehy a utíkala schválně do mezírek, blížili-li se chlapci.

Velmi neochotně vyšívala tenkrát stařenka bílou stárkovou zástěru. Ale do masopustu věci se úplně obrátily. Stařenka najednou pevně se rozhodla, vzít si stařečka za muže přes všecek odpor své starousedlé rodiny. Dobře. Bylo nakonec po jejím. Ale pro kováře nemohli ji dátí to, co by jí byli dali na chalupu.

Stařenka se stařečkem začali téměř z ničeho. První rok neměli dokonce ani semeno na osetí těch několika polí, jež patřily k venkovské kovárně. Stařence nezbylo než vypůjčiti si z domu. Ale to všecko vyseli a ačkoli spořili semenem, jak jen bylo možno, přece na celý klín u lávky se nedostávalo. Šla teda stařenka k maměnce a maměnka potají, aby tatínek nevěděl, přidala. Rozkrázela stařenka zemáky téměř na očka, ale posázela jimi tak polovici. Co dělat? Vzdychna, dodala si odvahy a šla ještě jednou na maměnku. Tam však už také nebylo. Zbyla ve sklepě hromádka přebraných a nahnílych přichystaných pro hnuj. Chceš-li prý, můžeš si vzít, kolik chceš. A stařenka šla, vybrala, co se dalo, a odnesla na pole. Když je sázela, modlila se vroucně, a když skončila, křížek ze svěcené jívy zastrčila na souvat'. A co myslíte? — Právě na tom kousku bylo nejvíc a největší zemáky. Tak tvrdila stařenka každému. A toto přesvědčení, jež nesla si celým životem, bylo pevné, jako její prostá víra v zlatý boží trůn nad modrou oblohou. Skutečnost byla, že po první sklizni bylo všeho dost. Všec-ko oplatili a po setí i na prodej zbylo.

Tak vedle stařečkovy kovárny zavedla si stařenka hospodářství. Stařeček jí s kravkou nejvýš pole pooral a pohnojil. Stařenka osela i sklídila. Starostí bylo do úpadku.

Na poli nejvíc pozornosti i práce vyžaduje rytina. Zeleninu, aby se rodila, nutno pečlivě pletí. Celými mírami polí proplahočila se stařenka na kolenou, jako po svatých schodech. Sama si pak zeleninu vybírala, čistila, vázala v malé otýpečky a dvakrát týdně nosila v nůši na zádech do městečka na trh. Šest kilometrů tam a šest zpátky. Vždy ve čtvrtek a v neděli. V neděli byla to současně její cesta do kostela. Z těchto trhů přinášela si všechny drobné potřeby pro domácnost a zbylé krejčary ukládala pečlivě v starou truhlici, kterou dostala jako nevěsta od maminky. Jestli tedy kovář Hála stal se i rolníkem a mohl jediné dceři dáti čistý čtvrtlán bez krejcaru dluhu, bylo to jediné zásluhou stařenčinou.

Hála byl dobrým řemeslníkem. Ale dvanáct let vojenského života naučilo ho nejen důkladně podkovářství, ale i důkladné lehkomyšlnosti. Pracoval-li mnoho a vydělal-li dosti, tedy také dosti mnoho lehkomyšlně utratil. Láhev kmínky a čtyřkrejcarový balíček tabáku pokládal za svoji oprávněnou denní dávku. Kováři je kořalka jako tažnému koni oves, říkal.

Ačkoliv těchto zbytečných devět krejcarů denně bylo už značným zatížením řemesla, tedy to by se ještě sneslo. I to, že občas, v sobotu po práci, se stařeček v dobré společnosti i doopravdy podnapil. Horší při stařečkově lehkomyšlnosti byla jeho vášeň ke kartám. Stařenka také nemohla hleděti na karty než s tajemnou bázní, podobnou oné, jakou pociťovala v kostele před obrazem pekla. Nazývala je důsledně „čertovými obrázky“ v protivu ke „svatým obrázkům“, jimiž plnila modlitební knížky. Mluvilo-li se o kartách před ní, upadala v rozpaky jako v blízkosti smrtelného hříchu.

Stařenka měla o nich své těžké zkušenosti. Stávalo se, že po nešťastné hře stařečkovi nezbylo ani na železo. Stydět se sám, posílal v takovém případě tovaryše ke stařeence: „Pan

mistr povídal, že mi máte dáti na železo.“ A stařenka zahořevši úzkostí i rozpaky spěšně vydala, kolik po ní žádali. Jednou však tovaryš přijav pečlivě odpočítané peníze, povídá ji srdečně: „Nedávejte to tak, mistrová. Sama si to kazíte. To přece musí řemeslo zaplatit.“ Stařenka řekla to pak mezi výčitkami stařečkovi a dodala, že je hanba, říká-li to o mistrový tovaryš.

Od té doby stařeček pro peníze si neposílal. Nejel-li si s kravkou sám pro železo, dával tovaryši peníze ze svých.

A tu se stalo toto: Jednou v neděli židovka železářka skoupila stařence téměř celou nůši. A poručila si: „zaneste mi to k nám do krámu. Tam se vypořádáme.“ V krámě pak najednou spočítavši všechno ještě jednou na krejcar, povídá usmívajíc se úlisně: „A tak to tedy odepíšeme od dluhu, že ano?“ Stařenka otevřela ústa: „Jakého?“ — „Za železo,“ odpověděla židovka nadmíru přívětivě. A stařenka pochopila všechno okamžitě. Ani neví, jak vyšla z krámu. Hlava se jí zatočila hanbou. V první chvíli chystala v srdci rozhořčené výtky. Ale než došla domů, rozhodla jinak. Neřekla stařečkovi ani slova. Zato se zvýšenou horlivostí jala se od toho dne vázati zeleninu, tlouci máslo, dělati tvaroh, sbírat vejce a nositi všecko na trh. Židovku pěkně poprosila, aby už za nic na světě nedávala stařečkovi železo na úvěr, a jala se dluh upláceti sama. Teprve když bylo vše zapláceno, pustila se ve spravedlivém rozhořčení do stařečka. Svě výčitky zakončila rezolutně: „Kdo dělá dluhy, ať si je zaplatí!“

Možno si představit zahanbení stařečkovo, když potom přišel pokořen k židovce s první splátkou a dověděl se, že celý dluh je už dávno zaplácen a že zaplatila ho stařenka. Dojat stál večer před ní.

To byl jeho poslední lehkomyšlný kousek. Hrál-li i potom někdy karty, hrál velmi opatrně a pouze pokud byly peníze do hry. Dluhy nikdy nedělal.

Tak tomu bylo až do doby, kdy provdal dceru. I potom podle pravdy pouze jednou přišlo mu udělati dluh. A to z nouze. Nešlo to jinak. Bylo to asi desátý rok po tom, když se stal podle titulu stařečkem. V jednu sobotu totiž, když měl vypláceti starému tovaryši mzdu, oznámil mu tento zeširoka, že se rozhodl konečně oženiti se, že dne má přijíti s nevěstou na faru a že prosí proto o zálohu třiceti rýnských.

Už čekáme s Fankou kolik let a tak jsme se rozhodli. Budeme zatím u jejich jenom tak. A až vy jednou necháte řemesla — tož bych vás prosil — vzal bych to po vás.“

Stařečkovi se při těch slovech maličko sevřelo srdce. Tak jako tehdy, když ho ponejprv nazvali stařečkem. Jelikož třiceti rýnských v kapse neměl a poněvadž stařenka nebyla právě doma, nezbylo chtěj nechtěj než vypůjčiti si z hospody od Salačů, kde jsou vždy doma a kde vždy mají peníze hotově. Jakmile stařenka přišla domů, hned jí stařeček o tom řekl. Stařenka pak vzala z truhlice tři desítky a podala mu je, když podle obyčeje odcházel večer do hospody.

„Na“ — povídá — „když tam jdeš, dej mu je raději hned.“

Když pak se stařeček dosti pozdě, ale krom obyčeje tiše vrátil z hospody, pravila stařenka probudivši se:

„Ty, Francku —“

„Co?“ vzchopil se stařeček ochotně.

„Dals Salačům těch třicet rýnských?“

Stařeček s hlukem stahoval boty.

„Ty — slyšíš?“

„Co co?“

„Jestli jsi dal Salačům těch třicet rýnských.“

Maličko ještě pomlčel stařeček a pak odpověděl s výčitkou:

„Ale — Katrino — jdi — —“

„No, já se jenom ptám — přece se můžu zeptat,“ řekla smířlivě stařenka, obrátila se na druhý bok a usnula spokojeně.

Tato bezvýznamná celkem příhoda zůstala v paměti pouze proto, že stala se den předtím, kdy Hálovi rozhodli se jít na výměnek. Či spíše proto, že až k ní sahají jemné kořínky té nálady, která zplodila ono rozhodnutí. Nálad okamžiku tak často stává se osudnou výhybkou na dráze života.

Den po této příhodě byla totiž neděla. To jest: odpočinek zšeřený nudou nedělního odpoledne. Přestavte si: mohutné ořechy před domem a bujné muškáty v malých zamřížovaných oknech naplňují zeleným šerem čistou sváteční světnici. Starý nábytek dříme po koutech. Hodiny zdá se jakoby neusnuly pouze proto, že k bdění nutí je vzdálený křik dětí na návsi, jenž proniká sem jediným klidným a ztlumeným tónem. Stařeček po nedělním obědě leží na lavici za dubovým stolem. Leží na starém formanském kožichu, pod nímž na místě podušky narovnána kupa starých kalendářů. Dříme, spí, probouzí se a opět usíná. Čím déle odpočívá, tím malátnějším a ospalejším je. Stařenka sedí na truhlici u zelených kachlových kamen vstavených do zdi a modlí se z velkých knížek pohybujíc rty. Občas ozve se šelest či vzdech spícího, občas noha zavadí o stůl, či šoupne po podlaze. Pravidelně čas od času zašustí obrácený list modlitebních knížek a křídlem vzdech zaševlí několik slov modlitby. V kuchyni neslyšně vzbouzí kočka a kdykoliv něčím zašramotí, pozvedá stařenka hlavu naslouchajíc.

A tu začíná výhybka.

Kočka v kuchyni skočila se stolu. Temná těžká rána do ticha vzrušila stařenku a probudila stařečka. Stařenka zahu-

bovala hlasitě na kočku a stařeček uloviv náhle zahrčení po-
vozu na silnici před domem, vzhledl zvědavě oknem přes
muškáty. Nakloniv se potom ještě blíže ke sklu a zadržev
se u něho, praví:

„Ignác s Fankou. Kampak jdou? Snad ne zvat už.“

Pak si lehl opět a díval se, jak se klátí větev ořechu v úhlu
okna, díval se na zežloutlý lístek voňavého muškátu mezi mří-
žemi, myslil o tom, že před týdnem se ještě zelenal, všiml si,
že pouzdro od brejlí není na svém místě a počítal ospalé tiká-
ní hodin.

A vzdychl: „Á ja —“

Stařenka zívla.

Potom zavřevši knížky vzdychla stařenka a stařeček zívnuł.
A pohlédnuv na hodiny řekl:

„Půl čtvrté.“

Stařenka přemýšlí, jestli „už“ půl čtvrté nebo „teprv“ půl čtvr-
té. A praví:

„Říkals Zemance o tom mlácení?“

Stařeček odpověděl:

„Říkal.“

Stařenka myslí, není-li třeba pozvati i Šůrkovou. Nakonec
vzdychne:

„Už jsou čtyři pryč.“

„Co?“ — líně táže se stařeček.

„Aby šla popravit krávy,“ — odpovídá stařenka a stařeček
zvolna a lhostejně, nepřikládaje váhy svým slovům, praví ji:

„Však máš ještě čas.“

Stařence zní ta slova v uších, i myslí, mnoho-li času má. Sedí
tak dlouho v toku minut se sepjatýma v klíně rukama. Potom
zvedne hlavu řkouc:

„Tak se Fanka přece dočkala.“ — A za chvíli: „Ale těžko jim bude. Tovaryš — ani chaloupku nemají.“ — A po další pomlčce: „I na svatbu si musí vypůjčit. Chudáci.“

Než vstala, vzpomněla se vzdechem ještě na vlastní začátky. A když se zvedala, píchlo jí v koleně až zasykla.

Za ní těžce a s hlukem vstal i stařeček pohledem nezvykle družně a pozorně předběhnuv stařenku. Nábytek po koutech rázem oživil a hodiny rozešly se bodře pevně rozměřeným krokem.

Chystajíc potom večeři stařenka zastavila se s mísou v ruce uprostřed světnice:

„Ty, Francku“ — povídá — „tak jsem si myslela — že už bychom jim to mohli dát. Už nemáme nač se starat.“ A postavivší mísu pokračovala: „Podívej se — my tu na kousku se hudlujem sami — na nás dva je to moc už. A tam i Francka se ohání jak může. Povídala, že by potřebovala doma zastání. Tak jim to dej a raděj jim pak pomůžeme na tom. Nám lehčí, jim lehčí. A pak — ty máš opravdu už řemesla dost.“

Překlenuvši pak jakousi zřejmě vážnou myšlenkou delší pomlčku, dodala:

„A Ignác čeká jak na boží smilování, až toho necháš. Vždyť by tak umřel chudák tovaryšem.“

Pak pohlédla na stařečka zpřímá:

„Tak co — půjdeme na chalupu. Nechť si to tady mladí pronajmou. Ignác to rád vezme všecko s kovárnou. Sobě polepšíme a jim polepšíme — no a — (stařeččin hlas klopýtnul a zachvěl se) — vždyť nám je tady také už smutno — vidíš -“

Vytréla zvdlou dlaní slzu z oka a čekala odpověď nemajíc odvahy usednouti dříve za stůl. Ale stařeček v té chvíli skromný a poddajný přijal návrh stařeččin kupodivu s ochotou a pozorností ne nepodobnou ochotě kajícího provinilce. Neodvá-

žil se odmítnout, ač se mu srdce potají stáhlo nevysvětlitelnou úzkostí.

Tak bylo tedy rozhodnuto. Brzy potom vešli stařeček, stařenka a zeť svátečně oděni k notáři. Vešli nesměle a loudav jak vcházívali prostí lidé do úřadů. Když vyšli, byli slavnostně vážní. Oběma starým lidem bylo pojednou úzko. A doma ve světnici, v níž prožili celý svůj společný život, přepadl je neurčitý strach a smutek. Stařenka vzdychla několikrát potají a stařeček několikrát nahlas. Nebylo chuti k hovorům. Cítili oba, že tím dnem octla se za nimi předposlední stanice života, že tím dnem začal se konec životní pouti.

To, co ujednali u notáře, nebyl vlastně výměnek. Na chalupě zeti jim také dle obyčeje nepatřil. Staří lidé odevzdali prostě všechno dceři jako dávno slíbené věno a za to odstěhovali se k zeti. Jejich staré hnízdo najal pak i s kovárnou vděčný Ignác.

Plakali přitom. Můj bože, kdo by neplakal? S léty přirostou i neživé věci k živému srdci. A rváti srostlé, znamená rváti živé tělo.

*

Život starých lidí na výměnku, zejména život stařečkův, změnil se od základů. Stařenka pomáhajíc dceři v hospodářství zůstala ještě jakž takž ve světě, podobnému starému. Měla i zde své krávy, drůbež i rytinu, mohla i zde vázati zeleninu a nositi nůše dvakrát týdně do městečka na trh. Ale stařečka odervali od kovadliny úplně, tak jako jedli od rodné skály. Vzali mu práci, k níž přivykl a jeho den stal se podobným prázdné míse a suché láhvi. Zaprvé. A zadruhé — stařeček neměl svých příjmů. To znamená, že nebylo na onu trochu kořalky, k níž přivykl, že nemohl si sám kupovati tabáku, kolik mu bylo

třeba, že nemohl zasednouti už se sousedy ke kartám. Peněz nedávali mu do rukou pod krásnou záminkou, že kořalka je věc neslušná, nemírné kouření že škodí zdraví a že bez zbytečných peněz v kapse se člověk uchrání před svody karet. Neodbylo se to přirozeně bez trpkého pocitu křivdy a nevděku u postiženého. Vedlo to k tomu, že stařeček nejenže odcizil se mladým, ale dokonce rozhořčen jsa v hloubi duše demonstrativně před tváří vesnice zavřel se jako dobrovolný vězeň v úzký svět chalupy, snaže se nevycházeti ani před vrata.

S tímto novým způsobem života počal stařeček vadnouti jako strom, který přesadili v dospělosti. Z dlouhé chvíle lehkomyšlný starý voják počal vždy častěji a častěji otevírati modlitební knížky. Pustotu svého času i prostoru překlenul přesným pořádkem toho, co v něm zbylo. Pod kůlnou mezi dřívím a starým nářadím našel si svoje místo. Stala se jím poloshnilá kostra jakési starodávné pohovky, kterou tam našel mezi haraburdím, vystlal slamou i pokryl pečlivě starými pytli. Na ní sedával celé dny, od zimy do zimy, hledě otevřenými vraty na dvůr, modlil se a kouřil, pokud měl tabáku, kouřil a modlil se. Modlitby z knížek, které dávno uměl nazpaměť, začínaly se denně na stejné straně a končily na stejné. Obrabeje listy, líbal potištěné švabachem stránky i svaté obrázky uložené mezi nimi až od starých vlhkých rtů zčernaly a staly se nečitelnými. A den jak den dlouze a vroucně políbiv vždy tutéž poslední stránku své denní modlitby, položil složené brejle za ni, zavřel zvolna knížky a uložil pečlivě vždy na totéž čisté umetené místečko mezi narovnanými poleny dříví. Pak teprve s blaženým pocitem dobře vykonané povinnosti nacpal si skromnou dýmku a kouřil ji zvolna a labužnicky, vyhlížeje vždy na týž známý už do podrobností dvůr.

Kůlna ponenáhlou stala se jeho světem. Našel a uznal v něm určité pevné zákony. Rozložení věcí dokola stalo se mu pevným a důležitým řádem tohoto světa, který nebylo možno narušit bez narušení rovnováhy v stařečkově duši. Každé sebenepatrnější změny v něm všimnul si okamžitě. Předložil-li někdo zlomené bidlo v koutě, pocítil okamžitě nepříjemný nelad i v duši. Postavil-li někdo po práci motyku do jiného kouta, než který jí byl určen pořádkem jeho světa, pospíchal, pobouřen v nitru, napravit poruchu. Kolik zlých krve, kolik zlosti a strádání způsobila mu děvečka, když naštipavši v kůlně dříví, nechávala za sebou nejen třísky, ale celá polena rozházená, zatímco stařeček každou sirku pečlivě zhasiv opatrně vynášival před kůlnu. Vůbec v mladé děvečce představil se mu největší nepřítel světa, jehož pevný pořádek udržovati a chrániti stalo se mu životním úkolem.

Tak tedy v tomto úzkém, zvolna trouchnivějším světě bez rozmachu kladiva a bez šířky polí jako v suchém květináči vada zapomenutá duše kováře a rolníka. A s duší vadlo i tělo.

Jednou stařeček ulehl.

„Stáří je stáří a na starost vždycky se něco najde.“ Tak pravila i stařenka, když ke kuřatům i vnoučatům odkázaným její péči přibyl nyní i stařeček.

Trvalo to plné tři měsíce. Stařeček jsa sám starostliv už i zaopatřiti se dal. Ale potom vstal a sedával jako dřív pod kůlnou, modlil se, kouřil a chránil svůj pořádek.

Za necelý rok lehl podruhé. Jednoho dne dřívě než jindy odešel z kůlny do výměnku a dřívě než jindy sám si ustlav ulehl ku spaní. Když přišla stařenka, povídal:

„Nějak mě, Katruško, bolí v kříži.“

„Namohl jsi se nejspíš,“ stařenka na to, „rozmastím tě.“

I rozmastila důkladně sádlem záda i kříž a přiložila modrou zástěru nakouřenou jalovcem.

Druhý den ráno stařeček povídal: Tak už mne to Katruško tak nebolí.“ Ale protože přšelo, zůstal ten den ještě v posteli. Zůstal v ní i třetí den, poněvadž i ten byl nevlídný. Čtvrtý den sedl si na okraj postele a řekl stařence:

„Nic mne nebolí, jenom nějak sebrat se nemůžu. Starý člověk je jak hrachovina. Foukne na něho vítr a už se čtrnáct dní nemůže sebrat.“

Bylo mu jistě těžko i stydno ležeti nečinně ve výměnku a myslit na chaos, jenž podle jeho mínění bez něho nutně vznikl už ve světě pod kůlnou. Když stařenka přicházela do výměnku, říkával ji rozpačitě:

„Katruško, už vstanu. Pojď, pomoz mi.“

Ale stařenka odpovídala mu, jako by odpovídala dítěti:

„No, dnes ještě polež v teple. Až zítra, s pánem bohem — dnes už to vydrž. Už to ani dnes nestojí za to.“

Tak znenáhla zvykal si stařeček i na tuto formu života. Svět zůžil se mu ještě víc. Stlačil se celý mezi stěny výměnku. Kůlna žila už v jeho představách, jako něco vzdáleného, cizokrajného. Toužil po ní jako cestovatel na sklonku let touží po místech svých mužných toulek. O tom, co se dalo venku, těžko si tvořil představy ze stařenčina vypravování, jimiž tato ukládajíc se večer vedle něho ke spánku starala se oživit společnou nudu. Zpočátku stařeček těžkým jazykem a zněžnělým hlasem vypytał se na všeliké bezvýznamné maličkosti onoho světa, upozorňoval, dával vážné i důkladné rady a zlobil se na děvečku, která je taková, že každému co může nejhöršího schválně udělá. Ale brzy i to přestalo ho zajímat a jediným světem, jediným kruhem působnosti i zájmu stala se mu postel a vyhlídka z ní.

Byla to pokrývka, po níž od brady přes hrud' táhly se modré i bílé pruhy. Vždy modrý bílý — modrý bílý. Tak je to určité a spořádané, jako dny jeho stařecké nemoci. Jdou stále a stále. Táhnou se odtud až tam. Nikdy za pelest. Zahledí-li se do nich, zdá se mu, že pádí šíleně od brady po prsou k pelesti. Letí bez přestání jako voda se splavu. Až se hlava zatočí, hledí-li se do nich déle. Ale vždy: bílá a modrá. Toť jeho zákon, jeho pořádek! — Není divu, že zlou novotou bylo mu, když tyto povlaky vyměnili. Proti tomu se také stařeček dlouho a vzrušeně bránil. Vždyť pak už nepádily k pelesti jeho známé a věrné, modré a bílé, ale vedle ztichlých bílých jakési hřmotné červené, nezvyklé a cizí.

Za pokrývkou širokým rozhledem byla mu po levé straně bílá stěna se svými drobnými nerovnostmi, z nichž každou sebenepatrnější znal dávno již z paměti, jichž droboučké stíny denně vídal se rodit a zanikat.

Byla tu lišta na protější stěně tlustě ověšená různými kusy šatstva. Nad ní v černém, úzkém, rozvrtném červy rámu zažloutlý obraz svatého Josefa, jenž od rána do večera shlížel na něho s nezměnitelně sladkým úsměvem, drže na jedné ruce dítě a v druhé lilii; a na druhé stěně rovněž takový obraz svaté Anny s malou Marií, jejichž tváře už dávno nebyly k rozeznání.

Byly tu hodiny na stěně s dlouhým kyvadlem a těžkými závažími na motouzu s přivěšenými kusy železa. Staré a věrné hodiny, které jediné hovořily s ním trpělivě po celé dlouhé dny jeho samoty, podpíraly chabé kroky jeho prostičkých myšlenek a neopouštěly jeho bdícího ducha, tak jako tepy srdce neopouští živého těla.

Všechny i nejdrobnější jevy jeho okolí nabývaly znenáhla pro něho stěžejní důležitosti. Hrbolky na stěně, linie obrazu, stín

na listě, tikání hodin, vše to stávalo se v jeho životě čímisi důležitým a přitom jakousi nezbytností, samozřejmým zákonem, jenž nepotřebuje odůvodnění. Samozřejmostí, o níž se nepřemýšlí, samozřejmostí, jakou je dítěti slunce, den, noc a stromy rostoucí větvemi k slunci bylo mu i to, že sv. Josef nezměnitelně sladce se usmívá, že hledí bez přestání na něho, že na jedné ruce drží dítě a v druhé lilii. Samozřejmým bylo, že tváře sv. Anny s malou Marií nejsou už tvářemi, ale pouhými špinavými skvrnami. Protože to v pevném řádu tohoto světa jiným absolutně nemohlo býti.

Jak by byl stařeček užasnul, kdyby jednou pohlédnuv nalevo na stěnu nebyl na ní našel onu maličkou černou skvrnu, neznámo odkud vzniklou, která však sedí na svém místě od počátku jeho dní na výměnku. Jednou se stalo, že hodiny došly. Jaký to nepokoj, jaká to úzkost zkrušila staré srdce! Volal svým slabým hlasem ze všech sil, ale nikdo nepřicházel. Bylo mu, jako by někdo vedle něho umíral a nikoho nelze se dovolati. Když došel hlas, tloukl pěstí o pelest. Zdálo se mu, že celý svět odešel už daleko od něho a jeho mrtvých hodin. Když konečně stařenka náhodou zaslechnuvši volání, vyděšeně vpadla do výměnku, měl stařeček plné oči slzí, že nerozpoznal ani obličej stařenky skloněné nad ním. Chvilku pomlčev povídá: „Katruško, hodiny se zastavily — natáhni je.“

Usychal stařeček mírně. Doslova. Nic mu není, nic ho nebolí a přece se tratí jako sníh na slunci. Při jasném duchu mění se tělo v kostru potaženou kůží. Došlo k tomu, že nemohl se sám ani obrátiti na posteli.

Stařence v bezesných nocích začínaly už přicházeti vážné myšlenky o tom, že jednou stařeček odejde od ní, tak jako v tichou podzimní pohodu upadá list javoru. Uprostřed rušného dne, když z peřin zakrývajících kostru hleděly na ni jasné

stařečkovy oči, odcházely chmury za obzor. Ale zato v noci v opuštěném výměnku zadýchaném pokorným světlem olejové lampičky pod obrazem Marie Lurdské, kdy stařečkova tvář tuhla ve spánku a slabý dech zvadlých plic sotva hýbal hrudníkem, zakryly jí ty mraky celý svět. Tu často vyděsila stařenku myšlenka, že stařeček už zhasnul, jako dohořevší svíce, nebo že už už vydechne naposled, tak jako naposled tiknou hodiny, jichž závaží došla. Vzrušena do dna duše takovými představami pohlížela pak každou minutu s napjatou úzkostí do tváře spícího, s nímž ještě večer hovořila klidně o všedních věcech. Zasténal-li dokonce v takovou chvíli, tu vzchopila se leknutím a tlumíc bouři vlastního srdce naslouchala, dýchá-li. A neuvěřivši ani svému sluchu, kladla třesoucí se ruku opatrně na stařečkovu hrud'. Pozdní spánek měnil se pak v tíživé mrákoty a klid vracelo jí teprve střízlivé jítro.

Tento rovnoměrný a klidný spád narušila neočekávaná, zcela náhodná událost.

Bylo to na onom rozhraní letního dne, kdy přichází mír do vesnice snímající z lidí starosti dne prošlého a nepřipouštějící ještě starosti dne následujícího, kdy stíny i vzdálených předmětů natahují se přes ulici i přes dvory a opírají se mdlými vrcholky o zarůžovělé stěny chalup, kdy vysoko ve vzduchu honí se vlaštovky, k rybníku táhnou hejna špačků a z polí spěchají domů hospodyně.

Stařenka shánějíc jako obyčejně na noc kuřata, vyšla na ulici, právě když mimo přechází hostinský Salač.

„Dobry večer“ — volal Salač hlučně — „na chládku?“

„Ale kde“ — odpověděla stařenka — „kuřata sháním.“

Salač odvětil širokým smíchem.

„Ani vás nevidět — jak se dostali na pensi, jako by se do světa propadli. Co Francek? Třicet let mu byli kamarádi dobří a nejednou ani nos neukáže — he!“

Stařenka se smutně usmála:

„Ani na dvůr nos neukáže — vždyť víte — leží a schne.“

„No no“ — zamáchal rukama šenkýř — „neuschne vám starý dragoun — jen chlapa do hospody pusťte a přestane stonat — cha cha —. Sám říkal kdysi — napiju se a sedum nemocí pojde — zapálím si a i čerta vykouřím — sekyru zatnu u šenkýře a zubatá musí na distanc dokud ji nevytrhnu. — Cha cha. — Připomeňte mu to jenom — a že tedy nesmí schnout, když tu sekyru nevytrhl — cha cha cha!“

Stařenka ořevřela ústa.

„No jen mu to řekněte — to nejde umírat.“ —

Stařenka pokusila se cosi říci.

„Hlouposti, hlouposti,“ křičí smíchem zardělý Salač „jen mu to tak řekněte — ať neuschne! Že raděj na to nečekám — jenom když zas přijde mezi kamarády.“

„Co — on je vám Francek dlužen?“ táže se konečně polekaná stařenka.

A šenkýř ryčně odpovídá.

„Ale hlouposti povídám, jaký dluh! Zapomněl. Na takovou hloupost se lehko zapomene. Když i na kamarády zapomněl. Cha cha. — Jen mu to řekněte — a že ho nechám pozdravovat.“

„Poslouchejte“ — táže se znova důtklivě stařenka — „Francek je vám něco dlužen?“

„Ale jaký dluh — třicet rýnských není žádný dluh.“

A Salač pověděl stařence novinku. Och!

Stařenka zhluboka vydechla a ve zmatku řekla pouze:

„Já to — my to zaplatíme...“

„No vždyť je dobře, vždyť je dobře“ — volal šenkýř spokojen v duši — „vždyť to nespěchá. Pozdravujte Francka a ať vstane z peřin — je to hanba, starý dragoun a kovář —“

Ten den dlouho sháněla stařenka kuřata do kurníku.

Bylo to překvapení. Rána k srdci. Zmatek. Hle, stařeček! Bála se myslet o něm.

A hrozila se. Vždyť od těch dob, co se odstěhovali k mladým, neměla u sebe na hotovosti snad nikdy víc, než pět rýnských.

V myšlenkách, neví ani jak, octla se stařenka před výměnkem. Mechanicky vzala za kliku. Ale vzpamatovavši se spustila ruku.

Nerozhodně, s bázni a v zamyšlení stojí čelem proti dveřím. Vzdychne a vzpomíná: co to, bože, mám ještě na práci?

Vzpomněla. Otevřela dokořán dveře do síňky, přitáhla odněkud koš s cibulí, posadila se na práh a jala se vázati cibuli v otýpky.

Ale skloněnou hlavu jako rosa list trávy tíží jedna myšlenka: „Bože, kde vezmu peníze?“

Jak zaplatit bez hluku? Vždyť bude nutno říci to mladým.

Kde jinde by peníze vzala? Třicet rýnských!

Vzdech. Co dělat?

Někdy to zeti řekne. Ba brzy.

Hned jak přijde z pole. Co by si Salač pomyslel, kdyby ani teď nezaplatili.

Ale ačkoliv se už rozhodla tak, ačkoliv věděla, že jiné možnosti není, přece jen nepřestává mučiti se otázkou: „kde vezmu peníze?“ Jakoby doufala, že přece jen kdesi je ještě možnost jiné cesty z bědy. Hledá ji usilovně, ale současně bojíc se ztratiti nalezený jednou břeh říká si:

„Až přijde mladý, řeknu mu to.“ —

Až přijde! A bojí se přitom otázky: což není-li mladý už doma?

„Bože, kde vzít peníze?“

Když vjel do dvora vůz a stařenka i v rachotu okamžitě uložila hospodářův hlas, sevřelo se jí srdce jako odsouzenci před popravou. Byla ráda, že mohla si ještě říci: „Jenom, co to dodělám, pak tam půjdu.“

Od té chvíle pozorovala se strachem, jak rychle práce ubývá. Jala se znovu uvažovati o věci a přicházela postupně vždy k pevnějšímu a pevnějšímu poznání, že je přinejmenším docela jedno, řekne-li to hospodáři dnes, či zítra ráno. Dnes už k Salačům tak jako tak nemůže a zítra to bude kratší. Řekne to mladým, vezme peníze, zanes je Salačům a bude po starosti. Krátce a navždy.

Toto rozhodnutí ulehčilo duši. Upokojila se stařenka.

Ale tu, ještě než skončena práce, objevila se před ní děvečka z chalupy a hlásí:

„Stařenko, máte přijít k nám.“

Až se srdce stařence sevřelo úzkostí. Znělo jí v sluchu: máte přijít k nám! Tak — padá cosi v hrudi — a proč?

Roztržitě se ptala:

„Co?“

„Máte přijít k nám“ — opakovala děvečka — „panímáma vzkazuje.“

A stařenka už spěchá s odpovědí:

„Hned, hned! Už jdu.“ Jak spěšně vstala, rozsypala cibuli, která byla v klíně.

„Bože, co dělám“ — řekla si v duchu v rozpacích.

V chalupě zůstala státi na prahu a se stísněným srdcem se otázala:

„Tak cos chtěla, Francko?“

Rdí se. Čeká, že v příštím okamžiku uslyší: „Tak vy tedy máte dluh u Salačů?“

Ale dcera praví jí klidně a srdečně:

„Podívejte se, maměnko, když jdete zítra na trh, zeptejte se tam u žida, má-li ještě dva lokte takových krajek.“ A mezi řečí otírajíc ruce o boky vede stařenku do jizby a ukazuje na stole kus jakýchsi krajek.

Stařenka kývá hlavou a vzpomíná, co že to dcera po ní chce, co že to vlastně má udělat. Ještě když si za chvíli potom ukládala vzoreček do košíku vedle cibule, přetřela si dlouze čelo a vzpomněla si najednou: „Bože, a jak moc toho chce?“

I vrátila se k dceři.

„Jak moci jsi to chtěla těch krajek?“

„Dva lokty“ — pravila dcera.

„Dva lokty“ — opakovala stařenka se ztuhlou starostlivou tváří.

Když pak přišla do síně výměnku, vzala v zamyšlení krajku z košíku a pak vzpomínavši se znovu ji uložila.

Chtěla svázati ještě několik zbylých cibulí. Vzpomněla si také na přichystanou petržel. „Ale nití málo“ — myslila chvíli hledíc na zbytek klubička, z něhož čouhal papír. Když však si vzpomněla, že nové klubičko leží na polici vedle postele, podívala se ještě jednou na zbytek nití a řekla si: „Snad to postačí.“

Navázala tedy otýpek, pokud stačilo nití.

Pak ještě cosi je tu na práci. I vzpomíná, co. Šuká sem i tam po dvoře i po síni. Ale myšlenky jsou už ve světnici.

Chystá si předem slova, jimiž se stařečka zeptá. Řekne: „Ty Francku —.“ Tak začne, ale cítí už, jaká hora hořkosti vyrostle tu všem myšlenkám v cestu. Už teď kypí.

Odhodlaně vchází do jizby.

Ale sotvaže pohlédla na stařečka a setkala se s jeho dětsky klidnýma, nic netušícíma očima, ztratila veškerou odvalu. Šuká opět sem i tam, vyjde ještě za čímsi ven, vrátí se, a na každém kroku bez přestání myslí, jak mu to řekne. Už i ústa otvírá.

Ale se vzdechem roztálo i slovo úvodu.

„Však mu to řeknu —“

Pak mizí všechno před jedinou mučivou myšlenkou:

„Ale kde vezmu peníze?“ — —

Stařeček, který každý její krok provázel přítulným pohledem, čekal, že ho osloví jako obyčejně. Když se to nedělo, začal sám dětsky něžným hlasem nemocných lidí:

„Cos dělala, Katruško?“

Až srdce povyskočilo v stařenčině hrudi. Hle, jak se přetváří!

Odpověděla mu příkře:

„No vždyť víš, a teď vidíš, co dělám.“

Stařeček překvapeně pohlédl na stařenku, potom uraženě uzavřel se v sebe. Zdětinštělé srdce se mu rozplakalo v hrudi.

V napjatém mlčení stařenka svlékla kabátek i svrchní sukni a ovázavši si hlavu šátkem poklekla k modlitbě spouštějíc ztěžka koleno za kolenem. Blížkost stařečka naplnila jí modlitbu nepříjemnou tíží. V půli přepadla ji úzkost. Dluh! A za ní žhavá starost: Kde vezme peníze? I klečíc se skloněnou hlavou zapomněla na vše ostatní. — Pak vstala zhluboka vzdychajíc. Když zhasivši lampu na stole, namáhavě vylézala na lůžko a opatrně překračovala nehybně ležící tělo, nepohlédla stařečkovi do očí. Lehala opatrně a ležíc tiskla se ke zdi; vyhýbala se i doteku se stařečkem.

Tak leželi vedle sebe mlčky, ale obtíženi druh druhem. Hněvali se. Stará jizba byla plna bledého smutku. Tesknila olejová lampička.

Najednou ležíc na znaku a hledíc kamsi do stropu, povídá stařenka zvolna:

„Ty — Francku — poslouchej — jsi ty Salačům něco dlužen?“

Stařečkovo srdce při těch slovech zvadlo jako ohněm sežehnutý květ. Ačkoliv pochopil všecko okamžitě, přece se zeptal:

„Co, co?“

„No, rozumíš česky — jestli jsi Salačům něco dlužen?“

„Já“ — zelepetal stařeček — „Salačům? — A jak moc?“

„Já ne. Ty! A jak moc, musíš vědět sám nejlépe.“

Stařečkova duše v tu chvíli podobala se smuteční jívě v dešti.

„No — Katruško — su — —“

„Tak! Su! Tak zaplat!“

Ostře, velmi ostře to stařenka řekla. Tak ostře pocítila i spravedlnost svého hněvu. Ulevilo se jí. Věděla: já taková nejsem.

Po chvíli ticha ozval se prosebně stařeček:

„Katruško — —“

„A co“ — vybuchla stařenka — „mi do toho nic není. Zaplat si! Ale co mne chodí upomínat? Já jsem si nic nevypůjčila.“

„Což on tu Salač byl?“ tázal se mrzutě i nejistě stařeček.

„A nech mne!“ vybuchla stařenka. „Byl. Však myslím ještě přijde. Tak si to pak vyříd'. Mi do toho nic není.“ — —

A dost. Konec. Ani slova více.

Tak horlí stařenka, zatímco v stařečkově srdci zalitém hlubokou malomocnou lítostí vchází jako červánky po bouři neskonalá vděčnost i něžnost. A nade vše bezmocná zoufalá touha odčinití vinu.

„Katruško — —“

„E jdi!“

Pak ještě chvíli krčilo se tu zakřiknuté ticho. Najednou stařenka prudce posadí se na posteli, obrátí se celým tělem k stařečkovi a povídá:

„Ty — Francku — víš, kdybys si byl vzal ženskou ještě jednou tak velikou jak jsi sám, tak bys tak teplo neseseděl.“

Na to stejně prudce spustila hlavu na podušku, otočila se zády k stařečkovi a nemluvila víc.

A stařeček mlčel, protože všechna myšlená slova zalkla se mu lítostí v samé hrudi. Ze staženého hrdla nevyšel ani sten.

*

Dávno už spala vesnice, když stařenka ještě se obracela z boku na bok. Neodbytná myšlenka na dluh a na zítřejší ráno, kdy bude jí říci o něm zeti a požádati ho najednou o celých třicet rýnských plašila sen od ustarané hlavy. Veškerá hořkost utonula v obavách.

„Kde vzít peníze?“

Znamé předměty stály bezradně kolem. Pod obrazem lurdské Marie pokorně hořel plamének. Jako živé srdce.

Stařenka začala se šeptem modlití.

Jednu chvíli zrak jí padl na ostrý nehybný profil stařečkův zasypaný neurčitými znepokojenými stíny a náhle přepadl ji strach.

Myšlenka o stařečkově smrti pohltila modlitbu a okamžik na to jako dým na větru rozletělo se všechno před jedinou otázkou:

Dýchá?

Stařenka zatajila dech a napjala sluch. Srdce zrychlilo tep.

Nedýchá?

Vzpřímila se rázem. Zlehounka chvějíc se vzrušením kladla ruku na stařečkova prsa.

A tu náhle, vzrušiv napjaté ticho, ozval se znavený, přesy-
cený něhou hlas:

„Co je, Katruško?“ — —

Stařenka spěšně stáhla ruku zpět.

„A tak se mi zdálo, že voláš.“

„Ne, nevolal jsem — Katruško,“ — ještě měkčeji slovo za slo-
vem pronáší stařeček.

Stařenka oddychla si tiše, tichounko.

Ale nemodlila se už. V dlouhých minutách, které vlekly se nocí, padal nepokoj neustále zpět do jejího srdce, jako mlhy do dolin.

Když odbilo jedenáct, stařeček lehce zasténa. Minutu na to tiše zvedá se stařenka v peřinách a tajíc dech, naklání ucho nad stařečkovu tvář. A opět padá do ticha:

„Co chceš — Katruško — —“

„Volals?“ — zmateně místo odpovědi táže se stařenka.

„Ne — nevolal — Katruško“ — odpovídá stařeček zvolna a něžně — „a že nespíš?“

„I vždyť jsem spala“ — praví stařenka — „a tak se mi zdá-
lo, že voláš.“ —

Leželi potom mlčky vedle sebe podobni zvadlým listům spla-
veným podzimním deštěm na okraj cesty. Ale jejich smířená
srdce hrála se jako párek holoubat v hnízdě.

Z celého jejich světa zakořeněného tak pevně mezi hlínu,
hvězdy a červánky, zůstal jim obsah čtyřech stěn z bláta. Dobré
a skromné světlo olejové lampičky oddělilo ho pro ně od cizí
jim vesnice, vykrojilo z nekonečného vesmíru. Stařecky váž-
né hodiny, jediné ze všech, věrně bdí s nimi a brodí se těžce

tuhnoucí tišinou. Staré, zděděné lože, památník nejedné lásky, zrození i smrti, nese je jako oltář obětí. —

Bůh ví, proč v té chvíli do duše stařenčiny tiše vešla vzpomínka na onu první noc, prožitou se stařečkem na téže posteli, pod týmiž hodinami. A při pohledu dálky za sebou, na onu klenbu života, jež spojuje lidský východ i západ, padl jí do srdce strach, jako pod klenbou mohutného chrámu, v němž ve večerním tichu dohořívají poslední svíce a tají poslední oblázky kadidla. Se stísněným srdcem jala se odříkávati růženec, tisknouc se přestrašenou a ohromenou duší k živému člověku vedle.

V hodinách hrklo. Ozval se chraplavý zvuk a staré hodiny počaly odbíjeti zvolna dvanáct. Každý jejich úder se chvěl a chřestil. Dva poslední splynuly v zrychleném tempu v jeden chraplavý zvuk, který umřel, jako kruhy na mrtvé tůni. A z ticha vyskočilo znovu: Tykytk — tak — tykytk — tak.

Dvanáct. Stařenka vzpomněla, že tehdy v první noc na této posteli, také ještě nespala vzrušením, když hodiny právě tak chraplavě klopýtajíce odbíjely půlnoc. Myslíla o nich vděčně — za věrnost. Vzpomněla, jak stařeček kdysi chystal se s nimi k hodináři pro onu chybu v hlase. Chudák! Dnes byli už všichni tři staří, chraplaví, klopýtající. Vzpomněla, jak stařeček říkával žertem, že doklepají spolu. A řekla si v duchu, jako si říkali vždy: „Ach, copak hodiny! Ty hodinář ještě spraví, i když se zastaví; a ony zase jdou. Ale ta tvoje kolečka jak dojdou, žádný hodinář na světě za sebevětší peníze nespraví.“

V tu chvíli tišeji než předtím ozval se vedle pomalý a těžký hlas:

„Katruško — spíš?“

„Ne — co je — chtěls něco?“

„Ne — nic — —“

Ale po chvíli ticha hlas zvedl se ještě a pravil chvěje se v slzách:

„Že jsi — hodná — —“

A složil do ticha křídla.

„A kdybych spala — tož bych nebyla?“

„No — — taky — —“

Napjaté vteřiny pozbyly rázem svoji tíži. Nad starými nehybnými těly objaly se dvě duše.

Stařečkovo slabé srdce zemdlevši dvojím vzrušením i něhou, klesalo v chůzi do sladkých mrákot. Tikalo šťastně s hodinami: tyktyk — tak — tyktyk — tak. Šlo zvolna, zvolna. A chvělo se jako mladé tělo spálené rozkoší.

Čela starých lidí spočinula vedle sebe, jako dva čluny v tichém zálivu.

Pak pomalu tlačil na ně spánek.

Znenáhla i myšlenky i slova modlitby i dech vkročil do rytmu hodin: tyktyk — tak — tyktyk — tak. Stařenka několikrát začínala jeden otčenáš, na jehož stezce vždy kdesi propadala v polosen. Začíná stále a stále, vždy horlivěji a horlivěji a přece vždy hlouběji a hlouběji klesá v sen. Už jenom v mysli opakuje: otčenáš — otčenáš — — — — otče náš — — —.

Pak z temnot nad hlubinami zvolna tvoří se svět.

Pod okny za muškáty svítí slunce. V korunách ořechů křičí vrabci. Hála vchází do světnice umouněný, ramenatý a veliký, takže ve dveřích jest se mu sehnouti. Sedá na kožich za dubový stůl. A hle, stařenčina maminka je tu též a povídá:

„Katrino, tady ti nesu peníze. Francek si vypůjčil od Salačů, tož jim to vrat’.“ — —

Bylo už k ránu, když stařenka náhle se probudila. Vzchopila se jako by jí někdo zatřásl. Nechápavě hleděla na stíny hrající si a dovádějící dosud v záhybech sukní na liště. Maličký plamének olejové lampy krčil se hluboko v kalíšku. Šedé matné světlo naplňovalo okenní rámy a černé lístky muškátu v nich maličko prosvítaly zelení.

Co je?

Ach! Těžká starost svalila se na stařečino srdce. Dluh! Nutno říci zeti o něm. Teď, brzy — aby neujel do pole.

Pohlédla ještě na stařečka. Spí. Spí? Opatrně, jako vždy spustila ruku na jeho prsa. Zlehounka, aby se neprobudil, spí-li a aby se nezeptal. Dýchá tak potichoučku, pomyslí si. Ale když zavadila rukou o stařečkovy prsty, natažené na pokrývce, zrovna ji zamrazilo. Nedomyslila. Vzchopila se rázem a se srdcem i hrdlem stísněným opatrně odvažuje se podruhé sáhnout na prsa spícího. Sama oddechuje zdlouha a říká si: „Já hlupák taky.“

Poslouchala. Dýchá? Položila ruku směleji, a v témž okamžiku tajíc sama dech úzkostí i napětím sedí už sehnuta těsně nad stařečkovou tváří obrácenou ke stropu. Srdce se újí, skáče a bouří. Potom klade rychle ruku na stařečkovu čelo. I čelo je chladné.

„Francku!“

Z pod víček lesknou se matné oči upřené kamsi ke stropu.

„Francku — slyšíš!“

Jenom kyvadlo hodin lhostejně odpovídá.

Tato prostá skutečnost rázem vztyčila se před ní temenem až k nebesům: stařeček umřel.

V ten okamžik místo pláče zachvěly se jí pouze slzy v řasách. Něco neskonale něžného k této mrtvole, k této studené tuhé kostře ve vyschlé kůži naplnilo jí srdce.

„Tak s pánem — bohem — Francku,“ šeptá polykajíc slzy.
„Však — však — dlouho — na mne — čekat — už — —
nebudeš — —“

Chvějící se rukou dělá na čele mrtvoly tři křížky. Oči tonou jí v mlhách, nic nevidí, všecko jí splývá.

„A odpusť — odpusť mi všecko — co jsem — „

Zaplakala tichým, stařeckým pláčem.

Potom slezla z postele, vytřela okrajem sukně oči i nos, poklekla k pelesti a modlí se. Po malé chvílce vzpomenuvši si ještě vstala namáhavě a nadklonivši se nad mrtvým zatlačila mu oči. Ještě jednou udělala tři křížky šveleíc rty a za chvíli už zněl světnicí s tikáním hodin klidný hlasitý otčenáš.

Pak stařenka vstala, otevřela okno dokořán a šla přes dvůr oznámit do chalupy, že stařeček umřel.

Pes, který ležel v boudě, uzřev ji zvedl se, prohnul a natáhnul hřbet a běžel přes dvůr za ní. V kurníku za dvířky tísnila se hašteřivá drůbež, vystrkovala mezi příčkami hlavy a vidouc stařenku, tlačila se i křičela ještě usilovněji.

JURÁŠEK A HANINKA

Otec byl Jura a syn byl Jurka, a protože byl maličký, říkali mu Jurášek. Narodil se v horách; ale v takových, kam nikdo nepřijde, kdo chce do hor. Za vysokou rovinou zvedají se na nevysokých hřbetech lesy. Sedláci v rovině říkají těm kopcům „v horách“ a tkalci v lesích říkají rovině „v kraji“. Všeka čeládka v kraji je z hor. Ale sedláci z kraje do hor přijdou nejdříve pro dříví, či na pouť.

Jurášek vyšel z lesů, když otce Juru potkalo štěstí, že byl přijat obcí v kraji na úřad obecního pastýře. S tím kromě teplé obecní pastoušky dostal Jura právo na určitý počet obědů z chalup, právo sbírat po domech v hody či ostatky koláče do putny a právo, či povinnost na štědrý večer práskat s Juráškem bičem a zpívat pastýřské koledy pod okny teplých a světlých chalup.

Rozloučení s rodnými horami ulehčila jim ta okolnost, že nová vesnice svým čelem hleděla sice do roviny s obilím a řípou, ale zády opírala se ještě o kopce a lesy. To znamenalo, že oba Jurové, kteří svým minulým životem zakořenili v lesích, mohou i z nového domova chodit do nich na houby, borůvky a jahody a prodávat je v kraji.

V době odchodu z hor, Jurášek byl už úlevákem, což znamená, že brzy vyjde ze školy docela. A vyjít ze školy na vesnici znamená vyjít do života. Čili: Jurášek bude potom každý den s otcem pásti stádo po stráních a úhorech. Tak jako je pase už po dobu svých školních úlev.

Vyhání-li Jurášek s tátou na pastvu, jde táta Jura po jedné a malý Jurášek po druhé straně ulice. Zapráská dlouhým bičem pod okny a lidé, kteří ještě nevyhnali, spěchají vypustit dobytek do ulic. Starý Jura žene ho pak stádem ven za dědinu.

Jurášek honí na pastvu rád. Časně ráno spěchá z pastoušky první. Vyjda na ulici práská těžkým bičem hrdě a statečně jako velký. Nejdříve, a proto i nejdéle, stojí před Šafaříkovými vraty a trpělivě čeká, dokud Haninka Šafaříková nevyžene.

Haninka je menší než Jurášek a není ještě úlevačkou. Nosí červenou sukénku na šlích, ale oči má rozšafné jako selka. Juráškoví zdá se býti moudřejší než všichni úleváci dohromady. Když na jeho zapráskání spěchá vyhnati dobytek, nemytá a nečesaná ještě, podobá se svojí rozcuchanou plavou hlavičkou panence, kterou má za okny od loňského Mikuláše.

S Haninkou Šafaříkovou sblížil Juráška vítr. Jednoho nevlidného rána, jaké bývají po dlouhém dešti, když Haninka vyhnala dobytek, opřel se do široké plochy vrat celou svou bezohlednou silou, a nejen že nedovolil zavřítí vrata, ale hrozil dokonce porazit Haninku, tak že se malomocně rozplakala. Tehdy Jurášek položiv bič, přispěl jí na pomoc. Zavřeli společně vrata, Haninka osušila slzy a Jurášek dostal pohlavek od táty za to, že se opozdil.

Ještě jednou nesl Jurášek příkoří za Haninku. Tehdy už veřejně. Bylo to v kostele, před oltářem, kde chlapani stávají po pravici a děvčata po levici. V nejhlubší tišině pozdvihování; ve chvíli, kdy laskavé a něžné zvonky rozechvěly slavnostní klenbu; v tišině, v níž bylo slyšet holuba, jak usedl zvenčí na okno, jak pokloniv se zavrkal a vrhnul se udeřiv křídly k modrým nebesům. Jurášek tehdy hledě na Haninku, letěl za holubem k čistému blankytu. Snil o tom, oč větší byla by boží sláva, kdyby andílci na oltáři byli podobni Hanince Šafaříkové. Zapomněl kleknout, i když už celý chrám ležel na tváři. Až z jeho nebes srazila ho rána v zátylek učitelovy ruky. Kleče pak zahanben, pokydán výsměšnými pohledy celého to-

hoto cizího světa, nemohl ani v nejhlubší tišině zadržeti vzlykot, ač cítil, jak celý bezcitný kostel stěží dusí smích. Po cestě z kostela pak pokřikovali na něho všichni kluci.

Nejlehčeji bylo Juráškovu se stádem za vsí. Stádo mu hlídal Tyras. Když sytý dobytek se rozložil po zemi, lehl si i Tyras a Jurášek mohl bloudit bez starosti po stránkách kolem. Chytil motýly, číhal na lesklé cvrčky, kteří v sluneční dny zpívali vesele u svých děr v trávě, dělal očka ze stébel trávy, vyplňoval je zrcadélkem ze slin duhově zbarvených mlíčím; a nejraději trhal plané máky a ohrnuje jejich křehké lístky, dělal z nich panenky v sukénkách červených jako měla Haninka.

Když přišla doba jahod a hub, směl Jurášek do lesa. Les byl mu tím, čím ptáku i lesní zvěři. Znal v něm daleko široko všechny opuštěné, zarostlé stezky, všechny skrýše v podrostu. Jsa cizí ve vesnici a k tomu i jako pastýřův syn nevhodný pro družbu se selskými dětmi, zamiloval si samotu. Odkrýval místa v lese, kam nikdo nechodí a jako hřích skrýval v nich svá dětská snění. Nejednu hodinu, ba nejedno půldne prosnil, skryt v rozlehlé seči, na místě sevřeném větvemi mladých smrků, sedících na zemi, v neporušené trávě, mezi květy, kam viděl pouze pták a slunce.

Chodí tam jako mileneček za sladkým hříchem snít — ach, jen o hře na schovávanou. Ten nejkrásnější sen ocitá se tam blízko skutečnosti. Hle, tak jistě to bude: v tuto objevenou, neporušenou skrýš zavede jednou pouze Haninku a nikdo nikdy je tu nenalezne. Přísnil k tomu podrobnosti a sny jeho tvrdě chrání rodný les. Je tich jako matka nad kolébkou. Teprve večer na útlé vršky mladých smrků loučících se se sluncem usedne známý pták, a do slastné únavy kolem křičí bez přestání: „Jurášku, spí — iš?“ A zase: „Jurášku, Jurášku, spí — iš? — Jurášku, Jurášku, spí — iš?“

Otec Jura vládl velmi dobře kosou. Proto, když panu starostovi uzrála luka, připadla starost o stádo Juráškoví s Tyrasem. Otec Jura vyhnal ze vsi, pomohl zahnat za humna k potoku, kde dobytek se drží nejlépe pohromadě, a tam zůstal u stáda pouze Jurášek s Tyrasem.

Juráškoví stačí odtud popohnati pouze nemnoho po vodě, aby se octli zrovna za Šafaříkovým.

Ze stráně nad potokem vidí přímo do Šafaříkova humna. V humně na šňůrách se suší prádlo. Mezi bílým, modrým a růžovým se třepetá kus červeně; vesele jako motýl nad květem. To je Haninčina sukýnka. Jurášek nemůže odervat od ní oči. Je pro něho středem celého kraje, jako růže středem záhonu. Od ní je všechna radost ve světě. Posílá dobrý pohled i Juráškoví. Známa a milá!

Není příčiny, aby hnal stádo stále po potoku. Není motýla ani květu, jenž by byl stol, zlákat ho ze stráně, která hledí přímo do Šafaříkova humna.

Jednou před polednem — když přišla ze školy — vyběhla za humna sama Haninka. Jurášek se až lekl. Sedě znepokojen nad strání, provázel ji očima na každém kroku. Haninka chodila po břehu, trhala do klína kvítí a z lístků bílých, žlutých, červených i modrých dělala posýpátko.

Jurášek dlouho hleděl na to s tlukoucím srdcem a konečně si řekl v duchu: „Má tam málo kvítí.“ I vstal sám, rozběhl se k polím i k lukám, natrhal kohoutků, chrp, koukole, kopretin, zvonků a všeho kvítí na březích. Pohvizduje, voní ke kytici a zálibně ji otáčí.

„Haninko, podívej!“

„Jej, ty máš kvítí“ — podivila se závistivě Haninka.

„Chceš?“

„Chci.“

„Na!“ — A rázem jí dal Jurášek polovici; a ještě jí přidal; ba vyspal jí do klína i svoje poslední.

Haninka sedla si do trávy, zkřížila nožky, roztáhla přes ně sukénku v klín a jala se plést věneček. Jurášek klekl opodál, přisedl na paty a díval se, jak Hanince prsty hrají.

Když byly věnečky hotovy, Haninka je rozložila po trávě a těšila se z nich uklánějíc zálibně, hlavu napravo i nalevo.

Jurášek jí přinesl plochý kámen, z něho udělali oltářiček a věnečky dali na něj. Před ověčeným oltářičkem vyškubali pak trávu, Haninka hlínu utloukla pěstí a posypala svým pestrým posýpátkem. Metlice a trsy trávy, které se vlnily dokola, staly se lesem. Jím proklestil Jurášek cestičku klikatou i točitou. Napříč přes ní i napříč lesem vyhrabal stružku, a to byl potok. Vodu do něho nanosil v čepici a z dřívek postavil přes něj most. Po chodníku putovali mravenci vylézající z trávy. Haninka řekla, že se jdou modlit k oltáři. Jurášek však nazval je zajíci a veverkami, protože běhají v lese a lezou po stromech. Když pak na vyhrátý kámen oltářičku usedla náhle pestrá moucha, zaradovala se Haninka: z lesa přiletěl pták ohnivák!

Nakonec Juráškoví napadlo oltář ohraditi i jali se společně s Haninkou stavěti z kolíčků zahrádku.

Tvořili svět. Kolem nich nad břehy bzučel hmyz, v olších nad nimi žvatlaly sýkory a z čisté oblohy hledělo na ně dobrotivé slunce.

„Zatracený kluku! Zpropadený parchant! Počkej, já ti ty uši natáhnu. Kde máš prasata?“

Jurášek vyletěl z trávy nepohlédnuv ani na klnoucího. Tyras se rozštěkal a prasata i kozy tryskem opoutěly tučnou pastvu v polích. Polekaná Haninka klusem zmizela v mezírce.

Bit byl Jurášek teprve doma od táty, který prohlásil, že takovému uličníku nelze svěřiti stádo ani na půl dne.

*

Když dozrálo starostovi žito, a táta Jura byl nucen znovu vzítí kosu, stal se Jurášek opět jediným pánem stáda. Byl tedy za Šafaříkovým humnem i v dobu, kdy Haninka vyháněla kačeny na potok. Kačeny se lačně spustily do vody a Haninka s proutkem v ruce usedla na břeh.

Když Haninčino stádo začalo na druhém břehu vylézati z vody, přiběhl Jurášek a sehnal jí ho ochotně zpátky. Sedl pak na tom místě do trávy. Možná, že pouze proto, že bylo třeba převázati bič. Převázav řemínek, srovnal třásně, přidělal jeden souček, vstal a zapráskal na zkoušku. Podíval se přitom na Haninku, a ta mimoděk změřila zrakem svůj proutek.

Řekl jí pak:

„Haninko — já o něčem vím.“

„A o čem?“

„Hm... Kdybys věděla...“

Haninka ohrnula nos.

„No ba! — Když mi to nechceš říct, tož si to nech!“

„Já ti to povím, Haninko, ale řekni na mou pravdu, že to nikomu nepovíš. Ani Mařence.“

„Na mou pravdu.“

„Já vím — — o místečku v seči. Hm — —“

„No — to je toho“ — zvedla Haninka nos.

„Ale jaké“ — pospíchal dodatí Jurášek. „Tobě ho ukážu, když chceš. — Pojď se tam v neděli podívat — —“

„Ále —“ zvolala pohrdavě Haninka a Juráškovu bylo stydno za vše, co jí řekl. I zdůraznil nato:

„Ale o jahodách vím — —“

„Hm“ — řekla Haninka — „naši koupili včera plnou mísu.“
Opět se Jurášek zastyděl. Naklonil hlavu na stranu a protáhl pro sebe:

„Ale já vím v lese — —“

A spěšně vytáhnuv z kapsy kudlu, jal se vyřezávati násadku svého biče. Zdál se býti hluboce ponořen do své práce.

Haninka byla zvědavá, co z toho vyjde.

Pěkné to bylo. Sám Jurášek zálibně přehlédli vyřezané bičičiště a srovnáv šňůru, prásknul do vzduchu. Očkem šlehl po Hanince a Haninka ještě skromněji změřila zrakem svůj ubohý proutek.

Tu pravil zvolna Jurášek, upjav pohled na svůj bič:

„Haninko, já ti něco dám — my něco máme — chceš?“

„A co?“

„Něco!“

„A co? Hm ba! Však my také něco máme.“

„A co?“

Nato opět Haninka přiklonila hlavu na stranu a švihajíc proutkem, jako by pro sebe, řekla:

„Něco —“

Jurášek se jí nezeptal víc, ale druhý den svůj slib splnil.

V pastoušce na dvorku byl štěp letních jablek, který v tom roce přinesl první tři plody. Byly veliké a zardělé jako dětská tvář. Tvrdil-li otec Jura, že jablka nejsou ještě zralá, říkal tak jistě pouze proto, že se sám o ně bál. Pochopitelně. Nic nad ně krásnějšího v celé pastoušce není.

Z těchto tří jablek utrl Jurášek to největší, jakmile otec ráno odešel s kosou. Sotva se mu do kapsy vešlo.

Haninku uzřel před polednem. Trhala na lukách pomněnky. Děti je mají rády pro jejich odkrytá modrá očka, jimiž se v sa-

mém nebi shlížejí. Děvčata dělají z nich věnečky a kytičky, které na talíři za oknem i bez kořenů kvetou a kvetou.

Honí-li Jurášek motýla, bije-li po něm čepicí, motýl letí k lukám. A když neletí ten, najde se jiný. Není-li motýla, může to být i moucha. Či se tak jenom za čímsi rozběhl a ono to nic nebylo, nebo zrovna to kamsi uletělo. Však je už Haninka nedaleko.

Udeřil Jurášek čepicí o zem:

„Aha, už tě mám!“

A Haninka se ohlédla.

Měl. Polámal motýlu křídla, ale přesto ho vysoko zvedl a ukázal Hanince.

„Aha!“

Haninka řekla:

„Odřeš mu křídýlka.“

„A ba už je má odřená“ — odpověděl Jurášek a udeřiv motýlem o zem a přišlápnuv ho ještě, rozběhl se za jiným. Běhá, skotačí, ryje se v trávě, ale pořád okolo Haninky. Najednou se zastaví. V ruce zvedá jablko.

„Haninko, chceš?“

Haninka sotva hlavu zvedla od své kytičky.

„A! My jich máme! A nejsou ještě zralá. Tonka povídala, že kdo to jí, dostane psinku.“

Jurášek s tváří červenější, než jeho jablíčko, skočil po čmeláku. Konce nedoslechl. Bylo mu stydno i hleděti na Haninku.

Jablko, nejlepší jablko pálilo ho v hrsti. Jal se jím v rozpacích pohazovati jako míčem a najednou mrštil jím vysoko do vzduchu a rozběhl se k stádu, které se zatím příliš rozlezlo. Křiknul na Tyrasa, který nehlídal. Ještě si i ruce o kalhoty otřel.

A večer byl bit za to, že se ztratilo nejlepší jablko ze štěpu.

Nastaly prázdniny. V první volný den opojena svěžestí svobody, vyběhla Haninka za humna hned zrána. Stín stodoly a bzučících líp ležel ještě v rosné trávě a vlhkém prachu, ale do zrajících polí lilo se už plnými proudy letní slunce.

A tu, kde se vzal, tu se vzal, přímo u sousedových lip: — Jurášek. Kabát měl upnutý, v jedné ruce nesl lískovou hůl, v druhé veliký hliněný džbán, na provázku kolem pasu uvázan hrníček a v něm krajíc chleba. Kolébal se nerozhodně středem cesty a na Haninku se usmíval:

„Kam jdeš?“ zeptala se ho Haninka, když přecházel mlčky mimo.

„Na jahody,“ odpověděl Jurášek usmívaje se. Ale teprve když již přešel na několik kroků, zastavil se a dodal nerozhodně: „Pojď taky, Haninko!“

Haninka se mimoděk ohlédla do otevřené mezírky za sebou.

„Já nesmím — je to daleko.“

„Co by daleko“ — zvolal horlivě Jurášek — „jenom tady do kopečka a z kopečka a už je to. Však k Hanákům za Mařenkou chodíš, a to ani není tak daleko.“

Haninka váhala.

„Pojď, Haninko! Tam ti je jahod černých a červených — já si vždycky jenom sednu a jím. — A ještě o něčem vím! Já ti to ukážu, Haninko, chceš?“

„Ále — já bych dostala — —“

„Vždyť je to tady hned za kopečkem. A nikdo to ani nebude vědět. Pojď, Haninko!“

Haninka mlčí.

Již již chystal se Jurášek s horkou tváří a sestydlym srdcem jítí samotěn dále, když se Haninka ozvala nejjistě:

„A není to daleko? Nezabloudíme?“

Jak by mohl Jurášek v lese zabloudit? Když zná tam každou cestičku, každé i nejskrytější místečko! Když i za obrázek a do vysokého lesa chodí sám!

„Tož půjdu“ — rozhodla Haninka. — „A co si mám vzít? Do čeho si natrhám?“

Podle Juráška není ničeho třeba. Pouze jít hned, neboť slunce už dávno svítí.

Šla tedy Haninka odhodlaně do kopečka i z kopečka. Když už prošli i kus lesem, povídal Jurášek:

„Tak ještě tam z kopečka a tam už je to.“

Na cestě z kopečka našli se vpravo i vlevo bohaté trsy borůvek.

„Ale to nic není“ — prohlásil Jurášek — „za obrázkem ve vysokém lese tam je jich slitá zem.“

Při pouhé představě onoho ráje září děvčeti oči.

„Pojďme tam, Jurášku! A červené jsou tam také? Zajíc! Pu pu!“

Haninka rozběhla se z kopečka. Pod ním je moudrý bukový les. Opřev se o těžké letní slunce zadýchal své snivé ticho jeho prudkou radostí. (Na Haninčině hlavičce každá krůpěj její výská zlatem.) Na dně lesa po kořenech a omšeném kamení tekou čisté vody, kolem nich mezi ostružinami roste vysoká tráva a dlouhé bledé metlice, nad kamením rozložily se kapradiny a na mýtinkách tísni se mnoho kvítí. Bílé na vysokých stopkách, růžové i žluté; všecko nevidané ve vsi.

„A já si tady natrhám kytku“ — prohlásila Haninka.

Jurášek jí ochotně pomohl. Když už měla kvítí mnoho, přinesl dlouhý list trávy a kytici jím svázal.

„A kde jsou ty jahody, Jurášku?“ vzpomněla si potom Haninka.

„Tady — pojd“ — řekl směle Jurášek a vykročil napřed vzhůru po stráni.

Nahoře vedla cesta starou sečí, v níž smrkový podrost učinil z průseků uličky. Tu široké a rovné, že děti neodolaly a rozběhly se jimi, tu křivolaké a úzké, místy úplně zatarasené větvemi, tajemné a vábíci stále hlouběji. V takových místech Jurášek pronikal napřed a spouštěje opatrně větve, napomínal Haninku:

„Haninko, pozor.“

Když seč najednou prořídla, když za pařezy a sazenicemi skrytými v travě, křoví, ostružinách, malinách i šípících vystoupil vážně vysoký les, zeptala se Haninka starostlivě:

„Už tam budem brzy, Jurášku?“

„Tady už to bude“ — odpověděl Jurášek a rozběhl se ještě kousek kupředu. Stanuv tam pod vysokými šumnými borovicemi, zvolal pyšně:

„Tady!“

Skutečně. Pod sosnami mezi dubovým podrostem samé borůvky. Tak bujné, že děti usednuvše, ztratily se v něm téměř.

„Ty máš černý jazyk, Jurášku! A vousy máš!“

„Však ty také! A zuby máš černé! A nos!“ — —

„Haninko“ — řekl Jurášek, když ho borůvky omrzely — „já ještě o něčem vím. Já ti ukážu místečko — pojd!“

A Haninka šla. Brodila se sluncem mezi ostružinami, malinami a šípkami.

„Tady to bude,“ říká jí Jurášek.

„Kde?“

„Tam.“

Haninka stěží mu stačí. Ostružiny na každém kroku chytají ji za sukénku.

„Počkej!“

„Ne — tam je to —“

Haninka pohlédnuvši za ním do slunce, zaclání ručkou oči.

„Neutíkej!“ — —

Juráška bodla výčitka v jejím hlase, proto se vrátil a jda s ní, ohýbal opatrně větve, aby mohla snáze projít.

V jednom místě však smrčky se semkly v stěnu a postavily se jim davem v cestu.

Nebylo možno projít dále. Jurášek zkoušel vpravo, zkoušel vlevo, a najednou rozhlédnuv se prohlásil, že zašli příliš dolů.

„Já už vím, Haninko.“

Pamatoval si, že na tom místě, kde byl skrytý vchod do houští, stál jako na stráži mladý doubek. — Ale teprve teď si všimnul, jaké to množství mladých doubků je roztroušeno kolem dokola.

Už i Haninka přemýšlela.

„Třeba tam, Jurášku,“ říkala — „nebo tam.“ —

A Jurášek poslušně prodíral se tam i tam.

Najednou ostružina smýkla prudce za Haninčinu sukni, něco prasklo a Haninka zbledla. Srdce jí vyskočilo až k hrdlu.

I Jurášek zbledl.

Ale bylo to maličko. To ani nepoznat.

Haninka přihladila sukni a Jurášek ještě jednou podíval se z dálky.

Nebylo to ani vidět.

„Já už vím, kde je to“ — řekl jí v náhradu za to zběžně se rozhlédnuv kolem — „tam, co je ten doubek.“

Ale když po několika krocích ztratil se i ten doubek, zasteskla si Haninka:

„Jurášku, pojďme už dom, už jsme myslím za obrázkem.“

A když Jurášek s napětím vší vůle chtěl přinutiti les k vydání skryše, povolil předčasně šípkový prut v jeho ruce a udeřil Haninku do tváře.

Z očí děvčete vyskočily slzy.

„Jurášku, pojdme už dom,“ poprosila skromně a snažně.

Jurášek lekl se krve i slz v Haninčině tváři, a proto odpověděl spěšně:

„Pojdme!“

Od té chvíle děti už nemyslíly na les, neviděly borůvek ani jahod, nestaraly se o ztracenou kytici. Jurášek pohlížeje z boku na Haninku, všiml si, že má sukénku silně zamazanou od borůvek, a to roztržené, že je přece jen hodně vidět. Dolehl na něho těžký strach. Sám nenesl domů ani jedné jahody, ani jedné houby.

Když scházeli z posledního kopečku k vesnici — to bylo už velmi horko a měli veliký hlad — když zdaleka uźřeli před mezírkou matku Šafaříkovou, tu už klesli na duchu úplně.

„Naši“ — vydechla Haninka, a jak matka u mezířky založila ruce v bok, tak jí i nohy zdřevěněly. Hned byl Jurášek několik kroků napřed. Počkal-li na ni v rozpacích, octla se opět Haninka na sáh před ním.

Haninka očí nespouší z matky a už už zdá se propukne v pláč.

„Hanko! Kde byla? No počkej!“

Haninka povolila slzám. Jurášek šoural se středem cesty pod přívalem hrozeb i nadávek. Ač hlavy nepozvedl, přece viděl, jak dva štulce vrhly Haninku do mezířky. Slyšel všecy kletby, které jí zasypávaly. Srdce mu stydlo bolavým strachem a chvělo se lítostí.

Bál se potkati člověka. Sedl si nad úvozem k plotu, stáhl nohy pod bradu a nešel domů až večer.

„Tak naše Hanka má ženich. A jakého — kdybys věděl! Bude pastýřkou“ — řekla se strojenou vážností matka Šafaříková otci, ukazujíc na klečící Haninku.

„Ták?“ — podivil se hlučně otec — „tak to zejtra abychom upekli buchtu a ať jde sloužit k pastýřům. Aby se zaučila.“

Haninka přitom, klečíc uvázaná u stolu jako na pranýři, třese se pláčem v bezmocném žalu i hanbě. Tiskne napjaté ruce na srdce a zvedá k rodičům prosebné oči lapajíc otevřenými ústy vzduch.

*

Dlouhou řadou šly všední dny.

A Jurášek Haninku neviděl. — —

Pásl-li za humny sám či s otcem, nahlížel úkradkem do Šafaříkova humna, kde se třepetala někdy Haninčina sukýnka jako křídlo ptáka v koruně stromu. Přišel-li do lesa, ocital se jistě na místech, kde v zeleni, podrostu i borůvčí mohl si živě představití svoji malou družku.

Naučil se choditi večer tajně jako zloděj za Šafaříkův mlat. V podrostu starých lip vysedával tam dlouho do noci, skrýváje se před lidmi, jako plachá zvěř. Časem vyslídil, že někdy chodí na mlat pro slámu sama Haninka. Slyšeti v temnu a v samotářském tichu skřípnouti vrata, slyšeti kroky drobných bosých nohou v šelestící slámě či dokonce bezstarostný dech tak blízko, pouze za zpuchřelými vraty stodoly, bylo mu rozkoší, jež stačila naplniti horečným životem celé dny jeho chudého dětství.

V těch večerech znenáhla rodila se v jeho hlavě myšlenka. Tajný sen. V pozdním létě zrála v pevné odhodlání a na hranici podzimu odhodlání vtělilo se v čin.

V září, kdy bývají večery světlé jako svátky, tiché a smutně sladké jako ukojená láska, kdy všecko milé a blízké srdci,

věčně hledané a nikdy nenalézané, čeká a touží po posledním vřelém a smutném rozloučení, kdy spící světlo i procitnuvší stíny mluví svým jazykem k živému srdci, vyšel Jurášek tiše jako zvěř na lov. Srdce i duše jeho byla nabita vzrušeným očekáváním.

Měsíc měl nezvykle jasné oči. Tichý potok oddaně hleděl do nich a stromy stály tu jako kající v chrámu.

Obešel rozlehlý Šafaříkův mlat, který uzavíral celou šířku humna, přitiskl se Jurášek k sousedově zídce.

Na zídku to šlo lehce. I dolů. Ale když stanul na cizí půdě, zatajil se mu strachem dech. Snad by se byl vrátil, kdyby byl měl odvahu pohnouti v té chvíli znova tišinou. Ani šelest se neozval kolem, kromě úzkostlivého tlukotu jeho srdce. Pod tichými stromy na černém trávníku, který dýchal rosou, tábořily tiché paprsky měsíce. Ani pohyb lístku nerušil jejich sen.

Když se mu srdce uklidnilo, odvážil se Jurášek udělati krok. Pohly se bledé skvrny po jeho těle a vzrušily ho opět.

Zastavil se.

Zastavil se svět.

Když se chystal udělati krok, něco temně udeřilo před ním a Jurášek zkameněl.

Hruška.

Svalilo se vykypěvší leknutí. S tlukoucím srdcem došel k plotu Šafaříkova humna. Pomalu a opatrně plížil se podle něho. Světlo velikými krupějemi teklo po jeho šatech i tváři.

Mezi stromy v měsíční záři svítí Šafaříkův stoh slámy. Sedí ve stínech, jako hřib v trávě.

Jurášek ví, že těsně vedle něho krčí se pod stromy ještě černý stoh suchého roští. Malá ulička je mezi nimi.

Nejprv opatrně vyzkoušel plot. Plot se nahnul, zaskřípal a polekal ho. Pak opatrně vysoukal se nahoru a ještě opatr-

něji po druhé straně spouštěl se mezi stoh slámy a stůžek roští. Sláma šustěla, roští praskalo, plot vrzal, nohy, ruce, šaty, srdce i dech, všechno bilo na poplach.

Sevřen mezi plot, roští i slámu Jurášek neodvážil se ani pohnout rukou, na níž ho pálí čerstvá rána. Jako povodeň uchvátila ho jedna panická myšlenka: „Chytí mne, jistě mne chytí.“

Strnulá lhostejnost noci uklidnila ho. Ale když nedaleko na dvoře kdosi zahovořil, zatetelil se Jurášek znovu jako zvíře v pasti.

Mnoho protéklo ticha, než se odvážil krok za krokem prodrat se uličkou kupředu. A při každém kroku, při každém pohybu bilo srdce divoce o stěnu hrudi.

Z celého světa v tu chvíli viděl pouze toto: běží cestička od dvora k mlatu; měsíc na ni svítí; sláma je po ní roztroušena a tu i tam se leskne jako z kovu. Za cestičkou stojí černé stromy. Pod stromy je šero a za ním na jedno místo plotu svítí měsíc. Za tím opět kupí se černé mysy opředené tichým světlem.

V roští škrábe myš.

Když Juráškovu jednu chvíli napadlo, že snad dnes ani Haninka na mlat nepůjde, opadly rázem vzbouřené vlny v těle a tu umiňoval si v duchu, že přijde sem zítra zas. Zná už cestu i místo.

Ale slyš!

Vrzly dvířka ze dvora.

Poskočilo hochu srdce až k hrdlu a do skrání udeřila krev.

Zacupaly bosé nožky, zapraskala roztroušená sláma a Juráškovu se zdálo, že napřed letí vítr z vrátek. V měsíčním světle zatřepetala se Haninčina sukénka.

Haninka běží po cestičce k mlatu. A měsíc pouze na ni se dívá.

Ale ach! — Černého cosi skáče za ní.

Pozor běží za Haninkou.

Juráškovu srdce, toť poplašený pták v kleci.

Haninka se jenom mihla kolem, jenom zadupaly nožky, zašustěla sukénka a už je pryč — ale Pozor se zastavil.

A než si Jurášek vůbec uvědomil všechno, co viděly jeho oči, pes vyštěknul, zavrčel a vycenil zuby.

Jurášek tiskne se k roští; bez dechu. Kam se poděje?

„Pozore!“ zazněl od mlatu Haninčin bezstarostný hlas.

A Pozor: Haf haf!

„Pozore!!“

Haf, haf, haf! vrrr — haf!

„Co tam máš?“

Jurášek, který nespouští oči z Pozora, slyší cupat bosé nožky a vidí, jak Haninka chytá psa za obojek.

„Pozore, co tam...“

Pozor se vyrval, Haninka zdřevěněla.

Jurášek vypustil ztěžka zadržžený dech a hlasem třesoucím se na okraji pláče povídá:

„Haninko — — neplač — —“

Haninka nevěří očím.

„Jurášku!“

Haf, haf.

„Haninko“ — lepetá Jurášek — „já jsem — pojd' si — přijdi si — hrát, Haninko — přijdi si...“

Haf, haf, haf.

„Přijdi si...“

Haf, haf, haf — vrrr — haf!

Svět byl jediný zmatek.

„Haninko — chytil — nachytl jsem ti rybičky — přijdi se podívat...“

Vteřiny — voda na kamenitém svahu.

A tu Haninka vzpamatovavši se z překvapení povídá jasně:
„Nechci.“

Sám přikryt stínem vidí bezduchý hoch drobnou tvář děvčete v měsíčním světle přísnou a vážnou.

Och, malá Haninka v tom okamžiku je dospělou. Takovou, jakou chtěla býti, když s tichým obdivem i zvědavostí snažila se proniknouti slova starších.

Naklonivši na stranu rozcuchanou hlavičku s dětsky lehkým srdcem, ale s velmi vážnou tváří, jako dospělá praví Juráškov:

„Víš, Jurášku — nechod' za mnou. — Vždyť ty si mne nemůžeš vzít — —“

A širý svět oněměl.

Jen Pozor horlí: Vrrr, haf, haf.

Kdosi dole otevřel vrátka a mužský hlas zvolal:

„Hanko!“

„Už jdu!“

Bosé nožky zacupaly.

Mužský hlas dole ještě cosi bručí.

Ale to všecko je Juráškovu lhostejno. Rozechvěn tělem, ale strnulý v duši přelézá v tu chvíli už plot. Srdce mu tluče malinko, jakoby umíralo. Veliká smršť ho zpusťovala.

Měsíc teď pouze na něho se dívá. Sad ani lístkem nepohne. Nu — —

A vy se usmíváte? — —

Sedl si Jurášek nad úvoz k černému brambořišti. Dva klasy bledého pozdního ovsa zatoulaného na cizí souvrať sklonily se k němu jako soucitné ruce matky.

A přece Jurášek nepláče.

Bojí se i zaplakat při této hanbě, při tomto hříchu.

Velcí se smějí! — —

A veliký svět mu šeptá:

Plač beze studu, dítě! Nechť se i smějí! A ptej se těch velikých, jaké jejich hoře a o kterou míru je větší, než hoře tvoje. Ptej se, které jejich štěstí a o kterou míru je větší, než bylo štěstí tvoje.

Plač beze studu, dítě! Hluboká moudrá noc soucitem obklopuje tebe. Zahaleny jejím závojem přicházejí k tobě dálky a stojí kolem, jako užaslí lidé kol místa neštěstí. — —

K dítěti přišly dálky!

Ty dálky, k nimž nikdy za ohni na obzorech nezatouží tento svět oplocených chalup.

Plač beze studu, dítě! Vždyť tu, ať se i smějí, dokonalo jediné čisté jako blankyť, a proto nejkrásnější a největší — štěstí.